

# Hoe het coronavirus de wetenschap blijvend verdeelde.

## Publieke immunisering, consensusclaims en ontrading van het wetenschappelijk debat

*Paul De Hert<sup>1</sup>*

‘We need to abandon illusions about policy being ‘led by the science’, and the myth of science as saviour. While scientific insights have much to contribute, they are not the sum total of the expertise needed. Science does not have all the answers. What science knows about COVID-19 is continually changing, and will often be contested. Some disciplines will have insights where others have gaps. This is the nature of knowledge production. Disagreement is not a problem. One of the strongest lessons to emerge from this pandemic is to drop naive understandings of the role of science in policymaking. This means searching for the best things to do in response to the pandemic given what we know, rather than arguing that a particular action is the only thing we can do because the science says so’.<sup>2</sup>

### Inleiding

Het beleid en de mainstreammedia gingen in de voorbije jaren voorbij aan de realiteit van onzekerheid binnen de wetenschap. Er is, zeker bij grote onzekerheid, niet altijd sprake van een consensus rond één verklaring of één wetenschappelijk inzicht.<sup>3</sup> Over de covid-kritische wetenschappers die deelnamen aan de *Tegenwind documentaires* is af en toe geschreven, maar zelden kwam het tot

- 
- 1 Gewoon hoogleraar Vrije Universiteit Brussel en Hoofddocent Universiteit Tilburg (TILT). Met dank aan Maarten Colette en Joke Jacobs voor het nalezen van de tekst.
  - 2 Jeremy Baskin, ‘The Coming Covid Science Sh\*tstorm: Responding to the Great Barrington Declaration’ (*Arena Online*, 15 October 2020) <<https://arena.org.au/the-coming-covid-science-shstorm-responding-to-the-great-barrington-declaration/>> accessed 15 May 2023.
  - 3 Ivan Van de Cloot, ‘Expertise, beleid en communicatie’ (*Doorbraak*, 14 February 2020) <<https://doorbraak.be/communicatie/>> accessed 15 May 2023

een interview of een debat. Met uitzondering van de *Groene Amsterdammer*<sup>4</sup> werd geen zorgvuldige aandacht besteed aan het werk van Mattias Desmet, wel aan mogelijke fouten in het werk en aan associaties met rechts. Het 'omgaan met afwijkende visies' werd door de mainstream media zo begrepen dat aanvallen op de persoon mochten, maar dat een reactie of interview met de persoon moest worden vermeden.

Vreemd genoeg wordt er in de literatuur door bepaalde mainstream wetenschappers (die achter het pandemiebeleid staan van de meeste Europese landen, met uitzondering van Zweden) openlijk gepraat over nuttige strategieën om kritische wetenschappers te demoniseren en weg te duwen uit het debat.

In deze bijdrage worden deze strategieën onder de loep genomen. Het gaat respectievelijk over verdachtmaking door associatie met industrie en rechts; over het invoeren van consensus en deze wetenschappers buiten deze consensus plaatsen; en over publieke immunisering.

Het resultaat is een verdeelde wetenschap. In de wetenschappelijke literatuur werd en wordt nochtans gewaarschuwd voor nodeloze dualisering: het helpt de publieke zaak niet, het staat haaks op de aard van wetenschapsbeoefening en het sluit inzichten uit waardoor fenomenen zoals vaccinatietwijfel en het succes van complottheorieën moeilijk te begrijpen vallen. We gaan in deze bijdrage in op het lot van kritische wetenschappers, buiten België (groep rond de *Great Barrington Declaration*) en binnen België (*Wintermanifest*, *Tegenwind*). Hoewel de recente cijfers over het Zweedse pandemiebeleid, dat het dichtst aanleunt bij het programma van de *Great Barrington Declaration*, uitgesproken gunstig zijn, niet alleen op het vlak van gezondheid, maar ook op allerlei andere domeinen, werd de *Great Barrington Declaration* van meet af aan afgewezen door een groep wetenschappers die uiteindelijk zouden zorgen voor een klimaat dat discussie onmogelijk maakte.

Het in Amerika gecreëerde vijandsbeeld over kritische wetenschappers als antiwetenschap en wetenschappers met rechtse agenda's, vond ook ingang in ons land. Na een bespreking van een drietal voorgestelde strategieën om kritische wetenschappers buiten de discussie te houden, ronden we af met een reflectie over het resultaat, een verdeelde wetenschap. Het valt niet te verwachten dat deze verdeeldheid zal wegdeemsteren. De anti-wetenschappelijke toon in het praten over wetenschap en wetenschappers is gezet.

---

4 Frank Mulder, Interview Mattias Desmet over de staat der technocraten (2022) 32 De Groene Amsterdammer <<https://www.groene.nl/artikel/onze-maatschappij-biedt-grond-voor-totalitair-denken>> accessed 15 May 2023. Onze maatschappij biedt grond voor totalitair denken. De Vlaamse psycholoog Mattias Desmet ziet een groeiende hang naar totalitarisme in de westerse maatschappij. 'De bevolking snakt naar een overheid die de controle pakt.'

Serge Gutwirth is mijn *collega proximus* op het vlak van publicaties en wetenschapsbeoefening. Het verhaal van onze vriendschap is me dierbaar, maar is niet het onderwerp van deze bijdrage. Centraal in deze bijdrage staat Gutwirths levenslange inzet voor een integere wetenschap. Zijn proefschrift *Waarheidsaanspraken in recht en wetenschap* (1992),<sup>5</sup> zijn jarenlange betrokkenheid bij de wetenschappelijke integriteitscommissie van de universiteit en vooral zijn vele interdisciplinaire contacten en discussies met uiteenlopende denkers, illustreren dat. Een van zijn laatste mails aan ondergetekende bevatte een link naar een tekst van biofysicus François Graner en zijn twijfels over het gedrag van wetenschappers tijdens de pandemie en hun sociale dominantie op het debat.<sup>6</sup> Mijn bijdrage haakt in op dit onderwerp.

## Reactie op de Great Barrington Declaration (2020): the John Snow Memorandum

We starten onze bijdrage met de aanvallen op de wetenschappers achter de *Great Barrington Declaration* uit 2020. Deze verklaring vormt een basistekst van de covid-kritische beweging, opgesteld door Oxford-epidemiologe Sunetra Gupta, Stanford-professor geneeskunde Jay Bhattacharya en Harvard-professor geneeskunde Martin Kulldorf en ondertekend door duizenden wetenschappers en gezondheidsprofessionals.<sup>7</sup> Het document bevat een pleidooi voor een gericht gezondheidsbeleid dat vooral bescherming (*focused protection*) beoogt van kwetsbaren en het overige maatschappelijk leven zo veel als mogelijk doorgang wil laten vinden. Het document staat dus voor een beperkte lockdown alleen voor zieke en oudere mensen en bevat voor het overige duidelijk sociale bezorgdheden vertaald met een ‘linkse signatuur’. Juristen herkennen in deze boodschap moeiteloos een toepassing van het principe van proportionaliteit bij de toepassing van overheidsmaatregelen. Proportionaliteit is een centraal beginsel in vraagstukken over mensenrechten zoals meningsuiting, privacy en

---

5 Gepubliceerd als Serge Gutwirth, *Waarheidsaanspraken in recht en wetenschap* (Maklu 1993). Het boek is digitaal beschikbaar via <<https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/boeken/gutwirth-waarheidsaanspraken-1993.pdf>> accessed 15 May 2023.

6 François Graner, ‘Devons-nous arrêter la recherche?’ (*Pieces et main d’oeuvre*, 30 September 2021) <[https://www.piecesetmaindoeuvre.com/IMG/pdf/virus\\_et\\_recherche.pdf](https://www.piecesetmaindoeuvre.com/IMG/pdf/virus_et_recherche.pdf)> accessed 15 May 2023. Graners eigen tekst ‘Petit virus, grandes questions’, volgt op deze inleiding.

7 Zie Sarah Wheaton, ‘How the coronavirus split science in two. With so many lives on the line, some ideas have been too dangerous to discuss’ (*Politico* 8 December 2021) <<https://www.politico.eu/article/coronavirus-split-science-in-two-pandemic/>> accessed 15 May 2023.

bescherming tegen overheids geweld. Het is ook een sleutelbeginsel in publieke gezondheidsethiek.<sup>8</sup> Toch komt het ons voor dat velen in de medische wereld niet echt goed vertrouwd zijn met het beginsel of er niet veel voor voelen om het toe te passen in de strijd tegen infectieziekten.

Onmiddellijk werd er immers gereageerd op de boodschap van de *Great Barrington Declaration*: op 6 oktober 2020 kwam er een site op *Science Media Centre* met interessante wetenschappelijke reacties van individuele wetenschappers.<sup>9</sup> De reacties op *Science Media Centre* lopen uiteen (van constructief met vragen, tot meer afwijzend wegens het gaat niet werken).

Midden oktober 2020 volgde een reactie in *The Lancet* met de veelzeggende titel 'Scientific consensus on the COVID-19'.<sup>10</sup> Via het artikel werd opgeroepen om een memorandum te ondertekenen (*John Snow Memorandum*, genoemd naar de grondlegger van de epidemiologie) om meer gewicht te geven aan de boodschap, wat ook gebeurde.<sup>11</sup> We kunnen deze groep wetenschappers de 'consensuswetenschappers' noemen (zoals de titel suggereert) of ook wel 'de mainstream wetenschappers', zoals Gavin Yamey zichzelf beschrijft.<sup>12</sup> Het artikel in *The Lancet* is uitgesproken negatief, maar ook kort en karig met argumenten.<sup>13</sup> De toon is alarmerend, het virus is erg besmettelijk en vermindering van

- 
- 8 Kevin Bardosh, Allison Krug, Euzebiusz Jamrozik, Trudo Lemmens, Salmaan Keshavjee, Vinay Prasad, Marty Makary, Stefan Baral and Tracy Beth Hoeg, 'COVID-19 Vaccine Boosters for Young Adults: A Risk-Benefit Assessment and Five Ethical Arguments against Mandates at Universities' (2020, 0 Epub ahead of print) *Journal of Medical Ethics*, 1, 1 <<https://jme.bmj.com/content/medethics/early/2022/12/05/jme-2022-108449.full.pdf>> accessed 15 May 2023.
  - 9 'Expert reaction to Barrington Declaration, an open letter arguing against lockdown policies and for "Focused Protection"' (*Science Media Centre*, 6 October 2020) <<https://www.sciencemediacentre.org/expert-reaction-to-barrington-declaration-an-open-letter-arguing-against-lockdown-policies-and-for-focused-protection/>> accessed 15 May 2023.
  - 10 Nisreen A Alwan, Rochelle Ann Burgess, Simon Ashworth, Rupert Beale, Nahid Bhadelia, Debby Bogaert et al., 'Scientific consensus on the COVID-19 pandemic: we need to act now', (2020) 396, 10260 *The Lancet* <[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)32153-X/fulltext#section-7c530872-6235-4433-899c-b3f276970189](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)32153-X/fulltext#section-7c530872-6235-4433-899c-b3f276970189)> accessed 15 May 2023.
  - 11 'John Snow Memorandum', (John Snow Memorandum 2021) <<https://www.johnsnowmemo.com>> accessed 15 May 2023.
  - 12 Gavin Yamey, 'The White House Wants to Achieve Herd Immunity by Letting the Virus Rip. That Is Dangerous and Inhumane' (*Time*, 14 October 2020) <<https://time.com/5900024/covid-19-herd-immunity-dangerous/>> accessed 15 May 2023. 'This approach, roundly rejected and discredited by scientists worldwide, is at the heart of a controversial new statement, titled the Great Barrington Declaration, written by three academics with views far outside the scientific mainstream—Jay Bhattacharya, Martin Kulldorff, and Sunetra Gupta.'
  - 13 Wel verwijst het naar een reactie op de *Great Barrington Declaration* van Gavin Yamey in het tijdschrift *Times*.

besmetting staat centraal. De titel van het artikel vat de inhoud goed samen: *wij, voorstanders van maatregelen om virusverspreiding tegen te gaan, belichamen de consensus, de ondertekenaars van Barrington niet*. Deze boodschap wordt onderbouwd met voetnoten en een reeks argumenten<sup>14</sup>, die aantonen dat de inmiddels gekende top-down mix van maatregelen (lockdowns, contactverboden, afstandsregels, ...) ‘op bewijsmateriaal gebaseerd’ is,<sup>15</sup> hoewel vele van die maatregelen voor 2020 nooit op die schaal werden toegepast.

## Kanttekening bij het John Snow Memorandum in het licht van het succesvol Zweedse beleid

Het zou fijn zijn om al de argumenten in het hoger besproken *John Snow Memorandum* tegen de idee van *focused protection* vandaag nog eens te herbekijken. Herlezing van de *Great Barrington* leert dat de basisboodschap, – ‘richt je gezondheidspolitiek op de bescherming van de risicogroepen en laat de rest van de samenleving draaien’ –, er vooral een is over zorg voor de kwetsbaren. Geef deze al de aandacht die ze verdienen.<sup>16</sup> Stellen dat gezonde mensen geen schrik moeten hebben van het virus, kan perfect samengaan met grote zorg voor het lot van mensen met een gezondheidsrisico. Het succes van het Zweedse pan-

---

14 De lockdowns hebben drie voordelen: ze verlagen het sterftecijfer, ze voorkomen overbelasting van de gezondheidszorg en geven reactietijd. Het virus laten circuleren onder niet-risicogroepen, is een gevaarlijk precedent en realiseert geen van de drie genoemde voordelen van lockdowns, temeer omdat ook jongeren risico's lopen en natuurlijke bescherming door een infectie op te lopen niet lang werkt. We weten niet wie er kwetsbaar is, schattingen lopen op tot 30 % en deze groep isoleren is niet ethisch en leidt tot segregatie. De opstellers ontkennen niet dat bijzondere inspanningen om de meest kwetsbaren te beschermen essentieel zijn, maar willen daarbovenop veelzijdige strategieën op bevolkingsniveau. Uit de lectuur blijkt dan vooral dat daarbij gedacht wordt aan een zero-covidbeleid dat op sommige eilanden enigszins werkte, maar elders niet. Japan, Vietnam en Nieuw-Zeeland worden met name genoemd als voorbeelden. Krachtige maatregelen om overdracht te beheersen totdat er veilige en doeltreffende vaccins en therapieën beschikbaar zijn, is de kern van het verhaal in *The Lancet*.

15 Zie de slotzin van Gavin Yamey and David Gorski, ‘Covid-19 and the new merchants of doubt’ (*British Medical Journal Opinion*, 13 September 2021) <<https://blogs.bmj.com/bmj/2021/09/13/covid-19-and-the-new-merchants-of-doubt/>> accessed 15 May 2023.

16 Dit staat in schril contrast met wat in vele landen gebeurde: bejaarden massaal vaccineren vanaf dat het vaccin beschikbaar werd, ze allemaal een groene vink op de coronagezondheidspas geven en ze vervolgens met een vals gevoel van veiligheid in bussen naar zee te laten rijden of andere naïeve boodschappen te geven over herwonnen vrijheid. Hoeveel slachtoffers heeft het overheidsbeleid rond de coronapas (CST) op die manier niet veroorzaakt bij deze risicogroepen, in plaats van te reduceren?

demiebeleid - lage oversterfte en toch weinig repressieve maatregelen vanwege de overheid - toont aan dat men voorzichtig moet zijn om te spreken van een wetenschappelijke consensus over het juiste pandemiebeleid.<sup>17</sup> Er is wel degelijk een alternatief voor de hoger besproken mix van maatregelen die we kennen in de meeste Europese landen (lockdowns, contactverboden, afstandsregels, ...). Opvallend is dat het prachtig resultaat van Zweden op beide fronten (vrijheid én gezondheid) erg weinig media-aandacht heeft gekregen in de andere Europese landen, terwijl het land in 2020 op vele lippen lag als een toonbeeld van onverantwoord beleid.<sup>18</sup>

Merken we op dat Anders Tegnell, de architect van het Zweedse coronabeleid en hoofd van de Public Health Agency of Sweden (*Folkhälsomyndigheten*), zich steeds tegen die beeldvorming verzet heeft. Er is voor Tegnell geen Zweeds experiment. Het omgekeerde is waar: niet Zweden maar de rest van de westerse wereld experimenteert met een zero-covidbeleid en miskent daarbij het voorzorgbeginsel. Tegnell weigert terug te vallen op volksgezondheidsinterventies waarvan de opportuniteit niet bewezen is, zeker in het licht van alle mogelijke schade en nadelen (leerachterstand, sociale achterstand etc.). Hij past met andere woorden het voorzorgsbeginsel niet alleen toe op onvoorziene infectieziekten, maar ook op de overheidsreacties en -maatregelen die voorgesteld worden.<sup>19</sup> Het Zweedse agentschap legt voortdurend de nadruk op empirisch onderbouwde reacties ('evidence-based responses'), een nadruk die ook wettelijk verplicht is gesteld.

---

17 Paul De Hert, 'De evaluatie van het Zweeds pandemiebeleid door de Zweedse Coronakommissionen' (*Tegenwind.tv*, 19 December 2022) 25 <<https://www.tegenwind.tv/post/prof-dr-paul-de-hert-de-evaluatie-van-het-zweeds-pandemiebeleid-door-de-zweeds-coronakommissionen>> accessed 15 May 2023.

18 Johan Anderberg, 'Here's Why No One Wants to Talk About Sweden' (*The Pulse*, 19 April 2022) <<https://www.thepulse.one/p/heres-why-no-one-wants-to-talk-about-sweden>> accessed 15 May 2023. De auteur merkt op dat vanaf 2022 buitenlandse journalisten op vreemde wijze wegbleven op Zweedse persconferenties in tegenstelling tot hun massale aanwezigheid in de jaren ervoor.

19 Richard Milne, 'Anders Tegnell and the Swedish Covid experiment' (*Financial Times*, 11 September 2020) <<https://www.ft.com/content/5cc92d45-fbdb-43b7-9c66-26501693a371>> accessed 15 May 2023. Lockdowns, bijvoorbeeld, zijn voor Tegnell extreme, draconische en bovenal niet-geteste experimenten en werden daarom in Zweden niet ingezet. Iedereen opsluiten, kinderen van school houden, burgerlijke vrijheden opschorten, politie achter mensen aan sturen die hun hond uitlaten – is geen 'voorzorg'.

Een analyse van de argumentatie gehanteerd in het *John Snow Memorandum* dringt zich op,<sup>20</sup> gekoppeld aan een diepteanalyse van het Zweedse model dat dichter bij de *Great Barrington Declaration* aanleunt.<sup>21</sup>

Dat onderzoek moet verrijkt worden met een literatuurstudie over de groeiende lijst empirisch onderbouwde studies over wat we vandaag weten over zaken zoals het nut van lockdowns, gezondheidspassen en over de inferioriteit, dan wel superioriteit van natuurlijke immuniteit opgebouwd na infectie. Er zijn weliswaar kritische overheidsevaluaties gepubliceerd in buurlanden over het gebrek aan wetenschappelijk bewijs voor bepaalde overheidsmaatregelen.<sup>22</sup> Er zijn ook onthullingen over fouten en datamanipulatie bij wetenschappelijke

---

20 Een eerste analyse van een aantal *John Snow*-denkfouten over kudde-immuniteit geeft Bert De Munck, *Leven en laten leven. Een kritische geschiedenis van de pandemie* (Ertsberg 2022) 74.

21 Het spreekt vanzelf dat de tekortkomingen van de *Barrington Declaration* ook aan bod moeten komen. Nog steeds een van de betere commentaren hierop geeft Baskin (n 1)

22 Christophe Degreef, 'Nederlands rapport vindt voor geen enkele covidmaatregel wetenschappelijke basis, maar blaast warm en koud. En wanneer een rapport over het Belgische covidbeleid?' (*Doorbraak*, 28 October 2022) <<https://doorbraak.be/nederlands-rapport-vindt-voor-geen-enkele-covidmaatregel-wetenschappelijke-basis-maar-blaast-warm-en-koud/>> accessed 15 May 2023. Het rapport is te vinden op <https://www.onderzoeksraad.nl/nl/aanpak-coronacrisis-deel2>. In Duitsland kwam er op 30 juni 2022 een dik officieel evaluatierapport uit over het pandemiebeleid van Angela Merkel, die eind 2021 opstapte. Uit het rapport blijken ontoereikende data en ondoorzichtige politieke besluitvorming. En de maatregelen? Het rapport vindt nauwelijks bewijs van hun effect. Voorts is er, afgezien van het dragen van maskers, geen duidelijk uitsluitel over het nut van afzonderlijke maatregelen. In het rapport van 160 pagina's beschrijven de achttien leden van de evaluatiecommissie - onder wie juristen, virologen en wetenschappers - de rampzalige situatie van de coronadata in Duitsland, waarvoor de politici en de autoriteiten verantwoordelijk zijn, en waardoor de meeste door de politici voorgeschreven maatregelen slechts onvolledig konden worden geëvalueerd. Het rapport is verschenen op [https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3\\_Downloads/S/Sachverstaendigenausschuss/220630\\_Evaluationsbericht\\_IFSG\\_NEU.pdf](https://www.bundesgesundheitsministerium.de/fileadmin/Dateien/3_Downloads/S/Sachverstaendigenausschuss/220630_Evaluationsbericht_IFSG_NEU.pdf).

overheidsinstellingen,<sup>23</sup> en over opportunistisch regeringsbeleid,<sup>24</sup> waarbij beroep werd gedaan op commerciële consultancybedrijven. Een globale wetenschappelijke onderbouwde evaluatie van het pandemiebeleid blijft evenwel uit. Er kan bijgevolg zeker niet gesproken worden van een overwinning van dé

---

23 Britse openbaarheidsverzoeken bij overheden en ziekenhuizen leverden nieuwe inzichten op over datamanipulatie in 2021 met betrekking tot de mensen opgenomen in ziekenhuizen met covid (Norman Fenton, 'Claims the unvaccinated were at higher risk of hospitalisation and death were based on deliberately murky record keeping. Again, another statistical illusion of efficacy was manufactured by simple miscategorisation' (*Where are the numbers?*, 7 March 2023) <<https://wherearethenumbers.substack.com/p/claims-the-unvaccinated-were-at-higher>> accessed 15 May 2023). De cijfers wekten de indruk dat het overgrote deel van de Britse overlijdensgevallen en ziekenhuisopnames ongevaccineerden (acht op tien) betrof. Patiënten van wie de vaccinatiestatus onbekend was, werden automatisch gelabeld als ongevaccineerd. Idem voor patiënten die nog niet heel het vaccinatieproces hadden doorlopen. Tot ten minste veertien dagen sinds de derde prik of tussen ten minste veertien dagen en minder dan zes maanden na de tweede prik werd er systematisch aangenomen dat het ongevaccineerden betrof. Met dit semantisch spelletje kon gemakkelijk volgehouden worden dat acht op tien gehospitaliseerden wegens covid ongevaccineerd waren, wat als argument werd gebruikt om mensen tot een eerste vaccin of een booster te krijgen. Volgens data-analist Maurice de Hond moet ook in Nederland onderzoek volgen naar dit soort praktijken (Maurice de Hond, 'Statistische illusies over de werkzaamheid van vaccins' (*MDH blogs*, 9 March 2023) <<https://www.maurice.nl/2023/03/09/statistische-illusies-over-de-werkzaamheid-van-vaccins/>> accessed 15 May 2023). Academics van de Universiteit van Californië (San Francisco) beschrijven dan weer de vele statistische fouten van de Amerikaanse Centers for Disease Control and Prevention (CDC) tijdens de COVID-19-pandemie. (Kelley Krohnert, Alyson Haslam, Tracy Beth Høeg and Vinay Prasad, 'Statistical and Numerical Errors Made by the US Centers for Disease Control and Prevention During the COVID-19 Pandemic' (*SSRN*, 7 March 2023) <<https://ssrn.com/abstract=4381627>> en <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4381627>> accessed 15 May 2023). Over het rapport Arjun Walia, 'New Analysis Shows How The CDC Spread False Information That Exaggerated The Severity of COVID-19' (*The Pulse*, 29 March 2023) <<https://www.thepulse.one/p/new-analysis-shows-how-the-cdc-spread>> accessed 15 May 2023

24 In Groot-Brittannië doken begin maart 2023 de Lockdown Files op. Journalist Isabel Oakeshott bracht meer dan 100.000 WhatsAppberichten van voormalig Brits minister van Volksgezondheid Matt Hancock in de openbaarheid. Daaruit blijkt dat verschillende adviseurs herhaaldelijk waarschuwden voor de nefaste gevolgen van lockdowns. Die waarschuwing negeerde hij aangevuurd door zijn *behavioural unit* met erin gedragspsychologen die hem adviseerden vooral initiatief en daadkracht te tonen. Uit de berichten blijkt dat Hancock bewust gebruik ging maken van een discours om angst te installeren over de gevolgen van het virus. Via een angstpolitiek zou het hem beter lukken om scholen te sluiten, mondklappers te verplichten, aan te zetten tot vaccinatie. Kritische wetenschappers wou hij laten ontslaan (Patrick van Ijzendoorn, 'Britse oud-zorgminister onder vuur vanwege gelekte WhatsAppjes over lockdowns' (*De Morgen*, 7 March 2023) <<https://www.demorgen.be/nieuws/britse-oud-zorgminister-onder-vuur-vanwege-gelekte-whatsappjes-over-lockdowns~bb6bfe84/>> accessed 15 May 2023

wetenschap in de zin van de ‘consensus’-wetenschap naar voor geschoven in het *John Snow Memorandum*.<sup>25</sup> Integendeel.<sup>26</sup>

## Het vijandsbeeld van antiwetenschap en wetenschappers met rechtse agenda’s

Keren we even terug naar de reacties op de *Barrington Declaration* bij het verschijnen van de tekst. De reacties op dit document waren soms bijzonder agressief en ‘op de persoon’. Illustratief is het opiniestuk *Covid-19 and the new merchants of doubt* uit 2021 van de professoren Gavin Yamey en David Gorski.<sup>27</sup> In dat stuk wordt gekeken naar de financiering van het werk van de auteurs van de *Barrington Declaration* en het gegeven dat deze vervolgens contacten hebben gehad met politici in meerdere landen op zoek naar alternatieven voor een streng lockdownbeleid.

Yamey en Gorski’s aanklacht was striemend, wat al blijkt uit de titel van het stuk. Deze auteurs rechtvaardigen hun harde aanval op de individuele wetenschappers achter *Barrington* met het argument dat geloofwaardigheid van een wetenschapper in de eerste plaats van zijn of haar contacten afhangt (en dat met andere woorden de inhoud een mindere rol speelt).

In het Amerikaanse wetenschappelijke landschap is het nooit moeilijk om private sponsoring aan te wijzen en dat is volgens Yamey en Gorski ook het

---

25 ‘Sommigen hebben de pandemie intussen een overwinning van de wetenschap genoemd, maar ik heb vooral gemerkt dat slechte of op zijn minst haastige wetenschap vaak toch gepubliceerd werd en bovendien een heel grote impact had op het beleid’ (De Munck (n 20) 123). Eveneens kritisch over de kwaliteit van de gepubliceerde wetenschap zijn Peter Gøtzsche and Maryanne Demasi, ‘Serious harms of the COVID-19 Vaccines: A Systematic Review’ (*medRxiv*, 22 March 2023) <<https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2022.12.06.22283145v2> accessed 15 May 2023. Een eerste conclusie uit deze preprint (er werd nog geen volledige peerreview afgerond) is dat vele beoordeelde wetenschappelijke studies van zeer slechte kwaliteit waren en gepubliceerd werden in tijdschriften, zonder dat fundamentele fouten werden ontdekt.

26 Zo moet een grondige evaluatie van vaccinatieschade nog beginnen, gegeven het feit dat dat vaccinfabrikanten en medicijnregulatoren nooit toegestaan hebben dat onafhankelijke onderzoekers toegang kregen tot ruwe proefgegevens, wat praktisch betekende dat deze laatsten moeten hopen op de uitkomst van openbaarheidsverzoeken voor elke toegang tot deze data. Pas dan is onafhankelijk onderzoek mogelijk. Zie over de studie van Peter Gøtzsche vermeld in de vorige voetnoot ook Arjun Walia, ‘Renowned Medical Researcher & Colleague Publish Systematic Review of Serious Harms From COVID-19 Vaccines’ (*The Pulse* 4 April 2023) <<https://www.thepulse.one/p/renowned-medical-researcher-and-colleague>> accessed 15 May 2023

27 Yamey and Gorski (n 15)

geval bij *Great Barrington Declaration*.<sup>28</sup> Schande, aldus Yamey en Gorski, die op deze grond (zonder inhoudelijke discussie) een alarmerende diagnose stellen: de wetenschap wordt geplaagd door ‘a well-funded sophisticated science denialist campaign based on ideological and corporate interests’,<sup>29</sup> en door ‘twijfel-machines’.<sup>30</sup>

Yamey was ook de drijvende kracht achter het al genoemde artikel in *The Lancet* met de boodschap in de titel ‘*Wij, voorstanders van maatregelen om virus-verspreiding tegen te gaan, belichamen de consensus, Barrington niet*’. Het resultaat is bijgevolg een krachtige wij-zij-voorstelling met een categorieke afwijzing van het andere kamp, niet langer als menselijke collegae, maar als twijfelmachines en -ontkenners van de consensus.

Een even duidelijke karaktermoord met een snuif oorlogsretoriek gaf de Amerikaanse viroloog Peter J. Hotez in maart 2021.<sup>31</sup> Covid-kritiek staat voor Hotez gelijk aan ‘antiwetenschap’. Dit begrip definieert hij erg ruim als ‘de verwerping van gangbare wetenschappelijke opvattingen en methoden of de vervanging ervan door onbewezen of opzettelijk misleidende theorieën’.<sup>32</sup> Vooral het eerste deel van deze definitie (*antiwetenschap is wat afwijkt van de consensus*) staat haaks op een dynamische wetenschapsbeoefening die werkt met

---

28 ‘Magness and Harrigan ask whether “financial theories about AIER (American Institute for Economic Research) and the GBD (Great Barrington Declaration)” are where we want to hang our hats. The answer is: obviously. The AIER’s support of the GBD and AIER’s own sources of financing are important to understanding its ideological agenda and motives, for example, its well documented climate and tobacco denialism. Naomi Oreskes, co-author of *Merchants of Doubt* and a scholar of science denialism, wrote about AIER and the GBD in her book *Why Trust Science?*, stating that AIER “promotes anti-scientific discussion of climate change, much of which promotes the familiar canard that climate change will be minor and manageable.” As we said previously, scientists should understand that, when it comes to AIER, we are dealing with “a well-funded sophisticated science denialist campaign based on ideological and corporate interests.’ (Gavin Yamey and David Gorski, ‘The American Institute of Economic Research and the Great Barrington Declaration’ (*British Medical Journal Opinion*, 4 February 2021) <<https://www.bmj.com/content/374/bmj.n2268/rr-1>> accessed 15 May 2023).

29 Yamey and Gorski (n 28)

30 Cecília Tomori, ‘Scientists: don’t feed the doubt machine. From climate to COVID, naivety about how science is hijacked promotes more of the same’ (2 November 2021) *Nature* 599, 9, doi: <<https://doi.org/10.1038/d41586-021-02993-7>>, <<https://www.nature.com/articles/d41586-021-02993-7>> accessed 15 May 2023.

31 Peter J. Hotez, ‘The Antiscience Movement Is Escalating, Going Global and Killing Thousands’ *Scientific American* (29 March 2021) <<https://www.scientificamerican.com/article/the-antiscience-movement-is-escalating-going-global-and-killing-thousands/>> accessed 15 May 2023.

32 In het Engels klinkt het zo mogelijk nog verontrustender: ‘Antiscience is the rejection of mainstream scientific views and methods or their replacement with unproven or deliberately misleading theories’ (Hotez, (n 31).

methodische twijfel en invraagstelling en een product is van argumenten en tegenargumenten.

Hotez ziet geen problemen in zijn eigen definitie en beschouwt antiwetenschap als het grote kwaad van vandaag. Het is vergelijkbaar met terrorisme en leidt tot moord.<sup>33</sup> Voor Hotez is het probleem van die orde dat een heuse oorlogsinfrastructuur nodig is om de tegenaanval in te zetten.<sup>34</sup> De viroloog wijst daarbij politiek rechts en de Amerikaanse republikeinse partij met de vinger, die gretig inzichten van deze antiwetenschap gebruiken bij hun beleid.

We zullen onmiddellijk zien dat het door Horte en Yamey gepropageerd vijandsbeeld gretig werd overgenomen buiten de Verenigde Staten en ook in de lage landen. Het past evenwel om eerst stil te staan bij de strategieën die ze voorstaan. De gecreëerde wij-zij-tegenstelling verpakt in oorlogstaal gecombineerd met de strategie om niet inhoudelijk in gesprek te gaan, maar een collega af te wijzen louter en alleen op basis van diens contacten (*‘guilty by association/funding’*) is verre van neutraal. Op de inhoud van rationele wetenschappelijke, ethische en politieke argumenten wordt niet ingegaan. Bijna automatisch wordt op deze wijze de redelijkheid en de rationaliteit van de tegenstander in vraag gesteld, wat een dialoog of gesprek niet bevordert. De persoon is het voorwerp van *canceling*, waardoor de inhoud niet telt. Na een korte bespreking van de werking van het vijandsbeeld in de eigen regio, komen we terug op de voorgestelde *canceling*-strategieën.

## Framing van covid-kritische wetenschappers als rechts in België

De door Horte gemaakte link tussen covid-kritiek en rechts werd in Europa gretig overgenomen door opiniemakers en journalisten en zette hen aan om op elke dissidente stem, vaak traditionele verklarende schema's toe te passen, in het bijzonder het schema van rechts-links en dat van kapitaalbezitters tegenover arbeiders.<sup>35</sup>

Een zeer grote Europese betoging tegen het pandemiebeleid in Brussel op 23 januari 2022 werd in de media als door extreemrechts georkestreerd weggezet.<sup>36</sup>

33 'antiscience is causing mass death' (Hotez, (n 31).

34 Hotez (n 31).

35 'Dat verklaart waarom velen tot op vandaag vastzitten in het idee dat Trump en brexiteers simpelweg de belangen van het grootkapitaal dienen en de belangen van Jan met de Pet en Average Joe daaraan ondergeschikt maken' (De Munck, (n 20), 89).

36 Samira Atillah, 'Achter de coronamanifestatie in Brussel zat een goed geoliede machine van antivaxers die 50.000 betogers ronselde' (*De Morgen* 23 January 2022) <<https://>

De framing blijkt tot vandaag succesvol in de media, hoewel wetenschappelijk onderzoek een ander en meer divers beeld geeft van de betogers.<sup>37</sup>

In *Panorama* en de *De Afspraak* stelde een VUB-onderzoekster in 2020 dat er geen alternatief was voor het huidige pandemiebeleid in België en dat er geloof nodig was in de consensus en in de overheid en het officiële nieuws. Ook hier werd het spook van de verrechtsing boven gehaald van mensen die zich laten misleiden.<sup>38</sup> De combinatie van een assertief gebruik van de termen zoals ‘nep-nieuws’, ‘controversiële informatie’ en ‘misinformatie’ gecombineerd met dreigbeelden over manipulatie van onschuldige burgers en recuperatie heeft een duidelijke impact op het politieke centrum en de linkerzijde.<sup>39</sup>

De framing als ‘rechts en onverantwoordelijk’ treft ook wetenschappers. Eigenlijk moeten we niet ‘ook’ maar ‘vooral’ schrijven, want de *canceling* van wetenschappers is net het voorwerp van de strijd van Hortez en Yamey tegen antiwetenschap. Het ‘omgaan met afwijkende visies’ werd door de mainstream media zo begrepen dat aanvallen op de persoon mochten, maar dat een reactie of interview met de persoon moest worden vermeden. Inhoudelijke analyse werd ‘gewaarborgd’ door het parafraseren van wat uitspraken, eerder dan de persoon zelf aan het woord laten.<sup>40</sup> De veelgehoorde opmerking dat de covid-kritische beweging voldoende aan het woord is gekomen in de pers, berust dan ook op onzorgvuldige analyse.

---

[www.demorgen.be/nieuws/achter-de-coronamanifestatie-in-brussel-zat-een-goed-geoliede-machine-van-antivaxers-die-50-000-betogers-ronselde~b5051982/](http://www.demorgen.be/nieuws/achter-de-coronamanifestatie-in-brussel-zat-een-goed-geoliede-machine-van-antivaxers-die-50-000-betogers-ronselde~b5051982/) accessed 15 May 2023.

37 Filip Michiels, ‘Het profiel van de corona-betogers: realiteit versus framing Onderzoek UA levert verrassende resultaten op’ (*Doorbraak*, 11 February 2022) <<https://doorbraak.be/het-profiel-van-de-corona-betogers-realiteit-versus-framing/>> accessed 15 May 2023.

38 ‘De ‘corona-infodemie’: SMIT-onderzoekster over de gevolgen van desinformatie in Pano’ (SMIT, 3 November 2020) <<https://smit.vub.ac.be/de-corona-infodemie-smit-onderzoekster-over-de-gevolgen-van-desinformatie-in-pano>> accessed 15 May 2023. Over de ontwikkeling naar een klimaat beheerst door de TINA-logica (there is no alternative), De Munck, (n 20), 38

39 Een partij zoals de Belgische Partij van de Arbeid heeft haar covid-kritische programmapunten geleidelijk aan verwaarloosd, toen ze vaststelde dat ‘rechts’ te succesvol de materie gekaapt had.

40 Zie over het patroon van nieuwsverzorging in de mainstreampers en op televisie: Maurice de Hond, ‘Moderne boekverbranding in België’ (*Maurice*, 8 February 2023) <<https://www.maurice.nl/2023/02/08/moderne-boekverbranding-in-belgie/>> accessed 15 May 2023. Eveneens Van de Cloot (n 3); Siegfried Bracke, *Open het debat!* (Ertsberg, 2022); Jona Walk, ‘Over de media en de macht’, (*Jonawalk*, 21 May 2022) <<https://www.jonawalk.com/blog/over-media-en-macht>>, accessed 15 May 2023. Over ombudsman van VRT NWS Tim Pauwels, voor wie er wel degelijk ruimte voor kritiek was, maar dat er een boodschap gebracht moest worden (‘Je moet de maatregelen mee uitdragen’), leze men De Munck, (n 20), 54.

Toen honderdtwintig wetenschappers in januari 2020 het *Wintermanifest* uitbrachten met een oproep om in alternatieven over pandemiebeleid te denken, was er onmiddellijk sprake van *canceling* in de media. ‘Rechtse wetenschappers aan het werk!’, blokte het weekblad *Knack* onverwijld.<sup>41</sup> Wat het rechts project is achter het *Wintermanifest* wordt niet verduidelijkt,<sup>42</sup> maar de politieke framing van wetenschappers op de oh zo gemakkelijke, doch vaak nietszeggende snijlijn van links en rechts, is compleet.

We bespraken hoger al de *Barrington Declaration* uit 2020, opgesteld door Amerikaanse epidemiologen Sunetra Gupta, Jay Bhattacharya en Martin Kull-dorf en de Amerikaanse reacties op hun tekst. Hoewel de auteurs stellen dat de input voor de tekst zowel van links als rechts komt, werden ze in de reacties onmiddellijk neergezet als rechts en vergeleken met klimaatontkenners. In eigen land bracht *Knack* een factcheck over de tekst die bij nader inzien alleen kijkt naar de private financiering van de auteurs (‘een libertaire denktank die gesponsord wordt door grote industriële bedrijven’) en erop wijst dat er onder de ondertekenaars tientallen valse namen zitten.<sup>43</sup> Het weekblad verwijst daarbij als bron naar het reeds besproken opiniestuk (*Covid-19 and the new merchants of doubt*) van Yamey en Gorski dat een week eerder verschenen was en waarin de financiering van de denktank achter de *Barrington Declaration* wordt besproken en bekritiseerd.

Wat *Knack* niet signaleert, is een repliek in het *British Medical Journal* vanwege de betrokken denktank (American Institute for Economic Research) met een toelichting over de financiering.<sup>44</sup> Wat *Knack* ook niet doet, is kijken naar Yameys verklaring over ‘Competing interests’. Terwijl Yamey verontwaardigd spreekt over ‘miljardairs die op één lijn zitten met de industrie en steun hebben

---

41 Walter Pauli: ‘Ik heb het ‘Wintermanifest’ aandachtig gelezen (wat een woordenbrij). Mijn conclusie: een tekst van de verzamelde rechtse wetenschappers, aangevuld met een aantal nuttige idioten. Als ik enkele ondertekenaars beledigd heb: dat was precies de bedoeling, stel ijdeltuiten’ (Walter Pauli, tweet (*Twitter*, 13 January 2022), < <https://twitter.com/walterpauli/status/1481744729217904643> > accessed 15 May 2023.

42 Door een politicus ondervraagd over de betekenis van dit begrip ‘rechtse wetenschapper’, antwoordt Walter Pauli, redacteur bij *Knack*: ‘Een wetenschapper die zijn inzichten gebruikt voor een rechts-politiek project. Niets op tegen: ‘rechts’ en ‘links’ zijn voor mij descriptief (...), maar wel geldig. En mag het eens benoemd worden? Zie bv.: ‘linkse leraars, linkse proffen’. (Walter Pauli, tweet (*Twitter*, 13 January 2022) <<https://twitter.com/walterpauli/status/1481747143442456580>> accessed 15 May 2023.

43 ‘Wie schuilt er achter het antilockdownpleidooi ‘Great Barrington Declaration’?, (*Knack*, 21 September 2021, <https://www.knack.be/nieuws/wereld/wie-schuilt-er-achter-het-antilockdownpleidooi-great-barrington-declaration/> accessed 15 May 2023.

44 Phillip W. Magness and James R. Harrigan, ‘Medice, cura te ipsum’, (*British Medical Journal*, 23 September 2021) <<https://www.bmj.com/content/374/bmj.n2268/rr>> accessed 15 May 2023. Zie ook de repliek op de repliek: Yamey and Gorski (n 28).

verleend aan de voorstanders van kudde-immuniteit', geeft hij zelf aan geld te hebben ontvangen van de Vaccine Alliance (Gavi) en de Bill & Melinda Gates Foundation.<sup>45</sup> Terwijl Yamey als een ware onderzoeksjournalist aantoonde dat er contacten zijn geweest tussen de opstellers van *Barrington* en politici van de Trump-administratie, is hij zelf actief betrokken bij beleidswerk (World Bank's COVID-19 Vaccine Development Taskforce en adviseur bij Gavi). Wetenschappers adviseren politici; politici toetsen formeel of informeel ideeën af met wetenschappers. Schandaal?

Wat *Knack* ten slotte ook niet vertelt, is dat het opiniestuk van Yamey en Gorski geen enkel inhoudelijk argument hanteert. In hun artikel *Merchants of doubt* staat ongeveer niets inhoudelijks over de ideeën naar voor gebracht in de *Barrington Declaration*,<sup>46</sup> op één zin na, met name 'dat het concept van *focused protection* niet duidelijk gedefinieerd wordt'.<sup>47</sup> De Belgische lezer van *Knack* komt op die wijze niets te weten over een alternatief pandemiebeleid, maar wordt uitgenodigd om de verdachtmakingen ernstig te nemen.

---

45 Ik kom op deze vertakkingen tussen grote bedrijven en de mainstream pandemiewetenschappers nog terug op het einde.

46 *Merchants of doubt* (Yamey and Gorski (n 15)) vindt het niet de moeite om meer argumenten te verspillen aan de zaak, en houdt het bij een opsomming van contacten met foute politici en bedrijven en wat leedvermaak over de censuur door YouTube van een video met Bhattacharya waarin hij 'in tegenspraak is met de consensus van lokale en wereldwijde gezondheidsautoriteiten over de doeltreffendheid van maskers om de verspreiding van Covid-19 te voorkomen'. Voor *Merchants of doubt* zijn covid-kritische wetenschappers vergelijkbaar met de door de tabaksindustrie betaalde kankerontkennende wetenschappers en door de olie-industrie betaalde klimaatonkennende wetenschappers.

47 In *Merchants of doubt* (Yamey and Gorski (n 15)) staat zoals gezegd niet veel inhoudelijks, maar er wordt wel verwezen naar Yameys agressief getoonzet artikel in *Time* van 14 oktober 2020 (Gavin Yamey, 'The White House Wants to Achieve Herd Immunity by Letting the Virus Rip. That Is Dangerous and Inhumane', (*Time*, 14 oktober 2020), <<https://time.com/5900024/covid-19-herd-immunity-dangerous/>>, accessed 15 May 2023). In dit artikel wordt zwaar gehamerd op de positieve receptie van *Barrington* door de Trump-administratie en wordt een loodzwaar autoriteitsargument pro lockdownrecepten al bij aanvang vooropgezet: 'Geen enkele pandemie is ooit onder controle gehouden door de infectie opzettelijk ongecontroleerd te laten verspreiden in de hoop dat mensen immuun worden. We moeten al het mogelijke doen om mensen tegen COVID-19 te beschermen, hen niet te laten besmetten, om wetenschappers de tijd te geven vaccins en geneesmiddelen te ontwikkelen om de uitbraak te beëindigen en het lijden te verlichten'. De *Barrington*-idee dat besmetting op zich niet erg is, maar besmetting van kwetsbaren wel, wordt vervolgens weerlegd met een reeks argumenten die ook hun weg gevonden hebben in het hoger besproken artikel van Alwan et al in *The Lancet*. ('Scientific consensus on the COVID-19 pandemic: we need to act now'): natuurlijke immuniteit werkt niet; kudde-immuniteit duurt lang en zal voor overbelasting van het systeem zorgen; het focussen op de kwetsbaren gaat leiden tot segregatie en de groep kwetsbaren is erg groot (Alwan (n 10)).

## Belangenidentificatie als strategie tegen kritische wetenschappers

Yamey en Gorski's titel '*Covid-19 and the new merchants of doubt*' verwijst naar een boek uit 2011, *Merchants of Doubt*, waarin Naomi Oreskes en Erik Conway het hebben over het lobbywerk van de olie-industrie en door hen betaalde wetenschappers.<sup>48</sup> Met instemming citeren Yamey en Gorski het 'not again' van Jeremy Baskin van de Melbourne School of Government, die zich in oktober 2020 afvroeg of er een link kon gemaakt worden tussen de *Barrington*-wetenschappers en het lobbywerk in de voorbije decennia bij wetenschappers rond olie.<sup>49</sup>

Het lijkt er evenwel op dat Yamey en Gorski alleen de eerste regel van de bijdrage van Baskin gelezen hebben (waarin nagedacht wordt over die link). Baskin gaat precies de andere kant op en nodigt de wetenschappelijke gemeenschap uit om niet te dualiseren tussen wetenschappers en om niet naïef te zijn over onenigheid tussen wetenschappers. Weliswaar mag en moet er aandacht zijn voor politieke contacten van wetenschappers, maar in de wetenschap moet er ook verder gekeken worden door te concentreren op de inhoud. Hij schrijft met zoveel woorden dat 'progressieven' er moeite mee mogen hebben dat de opstellers van *Barrington* contacten hadden met de Trump-administratie, maar dat ze juist niet in de val mogen lopen hen daarvoor alleen te diskwalificeren.

Dat doen Yamey en Gorski dus wel. Zonder de moeite te nemen inhoudelijke argumenten toe te lichten, besluiten ze op basis van een analyse van geldstromen en politieke contacten, dat 'de wetenschappers achter *Barrington* twijfel willen zaaien over volksgezondheidsmaatregelen om de verspreiding van COVID-19 af te remmen'. Ze werken samen met conservatieve denktanks en bedrijfsbelangen en verlenen wetenschappelijk gezag aan pogingen 'om de ernst van de pandemie te bagatelliseren en te betogen dat op bewijsmateriaal gebaseerde volksgezondheidsmaatregelen niet werken'. De *canceling* van covid-kritische wetenschappers is compleet: met hen in discussie gaan is geen wetenschappelijke plicht, want ze zijn toch maar een deel van een ontkenningmachine.<sup>50</sup>

---

48 Naomi Oreskes and Erik M. Conway, *Merchants of Doubt. How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Climate Change* (Bloomsbury Press 2011).

49 Baskin (n 1).

50 'For physicians, scientists, and public health officials to be effective countering efforts like the GBD, it will be absolutely critical for them to realize that they are not dealing with an orthodox scientific debate based on sound data and evidence, but a well-funded sophisticated science denialist campaign based on ideological and corporate interests' (Yamey and Gorski (n 15)).

Die wetenschappelijke doodverklaring van covid-kritische wetenschappers, ligt aan de basis van drie, toch wel heel vergaande, strategieën tegen kritische wetenschappers die Yamey en Gorski voorstellen:

How best can scientists push back against the AIER and GBD? There is a range of evidence-based strategies. These include:

- “Public inoculation”–warning people about the risk of being misled and drawing attention to who is pushing the contentious information and their financial competing interests;
- Highlighting scientific consensus; and
- Mapping the institutional networks who are pushing controversial information and then using political and legal strategies to counter them.<sup>51</sup>

Laten we dit lijstje van drie strategieën in omgekeerde volgorde doorlopen, te beginnen met de laatste strategie (belangenidentificatie), die al aan bod is gekomen. Het mappen van belangenconflicten is zonder enige twijfel een terechte eis bij wetenschappers, maar een wetenschappelijke kritiek moet verder gaan dan een *follow the money*-analyse en een *guilty by association*-beschuldiging. Het is bovendien niet duidelijk waarom deze strategie alleen nuttig zou zijn tegen covid-kritiek. De belangen van grote farmaceutische industrie en de belangenvermenging van veel mainstream experts is even problematisch.<sup>52</sup> Gelooft er trouwens iemand dat de farmaceutische bedrijven ethisch minder te wantrouwen zijn dan oliebedrijven? Waakzaamheid moet in alle richtingen gaan, wat in het door ons besproken artikel in *Knack* over de belangen van Yamey en Gorski niet gebeurde.

Het spreekt vanzelf dat letten op belangenconflicten tot de algemene interne hygiëneregels van alle wetenschap behoort.<sup>53</sup> Of het sekwestreren van weten-

51 Yamey and Gorski (n 15)

52 Clara Bauer-Babef, ‘Big Pharma has ‘disproportionate’ influence on public health, new report says’ (*EURACTIV France*, 20 January 2023) <<https://www.euractiv.com/section/coronavirus/news/big-pharma-has-disproportionate-influence-on-public-health-new-report-says/>> accessed 15 May 2023. Zie ook K. Bardosh et al. ‘The unintended consequences of COVID- 19 vaccine policy: why mandates, passports and restrictions may cause more harm than good’, 2022, 7 *BMJ Global Health* 7, 10; Aseem Malhotra, ‘Curing the pandemic of misinformation on COVID-19 mRNA vaccines through real evidence-based medicine - Part 2’ (2022) *Journal of Insulin Resistance*, vol. 5(1), a72, 10 <<https://doi.org/10.4102/jir.v5i1.72>> accessed 15 May 2023

53 Het conflict tussen politiek-industriële belangen en wat Goorden ‘Popperiaanse wetenschap’ noemt, is aanwezig in talrijke andere kennisdomeinen. Men leze Thomas Goorden, ‘Waarom liggen sommige wetenschappelijke vragen zo moeilijk?’ (2023) *Samenleving & Politiek*, 10p. <<https://www.sampol.be/2023/03/waarom-liggen-sommige-wetenschappelijke-vragen-zo-moeilijk>> accessed 15 May 2023

schappers nodig is omdat ze gehoord werden door de federale Trump-administratie, wat de auteurs achter Barrington overkwam, is een andere vraag. Gehoord worden door het beleid is op zich geen belangenconflict, deel uitmaken van raadgevende commissies wel. Voor velen in de Verenigde Staten en in Europa is evenwel elke associatie met de Trump-administratie een *no go*, die een vermoeden van schuld en antiwetenschap schijnt te voeden. We verwijzen naar de hoger aangehaalde boodschap van Baskin die ‘progressieve’ wetenschappers aanmaant zich over hun allergieën te hijsen en niet in de val te lopen door alleen op deze grond collega’s te diskwalificeren.

## Consensus claimen als tweede strategie tegen kritische wetenschappers

Yamey en Gorski’s tweede strategie tegen foute wetenschappers bestaat uit het beklemtonen van de wetenschappelijke consensus onder de goede wetenschappers. ‘Wij zijn met meer en jullie zijn fout’. Tijdens de pandemie strekte deze strategie tot het marginaliseren van covid-kritische wetenschappers. Hoger zagen we dat het ‘neutraliseren’ van *Great Barrington*, met zijn vele wetenschappelijke ondertekenaars, gecounterd werd door een beroep op consensus,<sup>54</sup> een alternatieve tekst (*John Snow Memorandum*) met als doel meer ondertekenaars te verzamelen dan *Great Barrington*, het in de verf zetten van valse ondertekenaars bij *Barrington*, en het lanceren van een oorlog tegen *antiscience*, een begrip dat zo ruim is dat alles buiten de consensus eronder valt.

De consensusstrategie werd en wordt ook in België toegepast, zoals al bleek uit ons relaas over *Panorama*- en *De Afspraak*-uitzendingen, waarin onderzoekers stellen dat er geen alternatief is voor het huidige pandemiebeleid in België (hoger). Nog een voorbeeld is de mededeling die het Universitair Ziekenhuis Brussel de wereld instuurde om zich te distantiëren van kritische uitspraken van een van zijn artsen. In de mededeling werd gesteld ‘dat zijn standpunt niet dat van het UZ Brussel, noch van de VUB, vertegenwoordigt.’<sup>55</sup>

---

54 Nisreen A Alwan, Rochelle Ann Burgess, Simon Ashworth, Rupert Beale, Nahid Bhadelia, Debby Bogaert et al., ‘Scientific consensus on the COVID-19 pandemic: we need to act now’, (2020) 396, 10260 *The Lancet* <[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)32153-X/fulltext#section-7c530872-6235-4433-899c-b3f276970189](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)32153-X/fulltext#section-7c530872-6235-4433-899c-b3f276970189)> accessed 15 May 2023

55 ‘UZ Brussel distantiëert zich van arts die virologen in twijfel trekt’, (*BRUZZ*, 31 July 2020) <<https://www.bruzz.be/veiligheid/uz-brussel-distantieert-zich-van-arts-die-virologen-twijfel-trekt-2020-07-31>> accessed 15 May 2023

De arts had nochtans een interessant punt gemaakt over de disciplinaire eenzijdigheid van de ‘overheidsexperten’. Deze experts kregen volgens hem te vaak een podium, hoewel zij nooit het standpunt van de arts geconfronteerd met patiënten vertolkten.<sup>56</sup> Jeremy Baskin, de we al vaker aan het woord lieten (hoger) en, bij ons, microbioloog Herman Goossens, zijn maar twee namen van gewicht die stilstaan bij het belangrijke thema van disciplinaire eenzijdigheid van de door de overheid en media gekozen experts onder wetenschappers en wat voor soort consensus dat hieruit voortkomt.<sup>57</sup>

## Het gebruik van het argument over een universele consensus vroeger en nu

Het fenomeen van geclaimde consensus is niet nieuw. In zijn derde hoofdstuk over de vroege Verlichting (‘Faith and Reason: Bayle versus the Rationaux’) beschrijft Jonathan Israel, auteur van het bekende *Enlightenment Contested: Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man 1670-1752*,<sup>58</sup> de reacties van een bezorgde intellectuele elite over de nadruk op de rede door vroege verlichtingsdenkers, in het bijzonder Pierre Bayle (1647-1706), auteur van het toen zeer populaire *Dictionnaire historique et critique* (1697).

---

56 ‘Plots zie ik uit alle hoeken artsen, vooral professoren in virologie, microbiologie, epidemiologie, vaccinologie en zelfs biostatistici opduiken met allemaal hun ‘expertise’, aldus de arts die vervolgt met de vaststelling, ‘dat al deze mensen eigenlijk nooit met patiënten in contact komen (...) dat de core business van deze artsen vooral in de laboratoria plaatsvindt met studies en testen meestal in het voorbereiden van papers of publicaties.’

57 Men leze bijv. Barbara Debusschere, ‘De toekomst is onvoorspelbaar. Dat heb ik op de vreselijkste manier geleerd. Interview met Herman Goossens’, (*De Morgen*, 25 June 2022) <<https://www.demorgen.be/nieuws/herman-goossens-de-toekomst-is-onvoorspelbaar-dat-heb-ik-op-de-vreselijkste-manier-geleerd~b94f221a/>> accessed 15 May 2023. Microbioloog Herman Goossens geeft omzeggens in elk interview suggesties voor bijsturing van het te eenzijdig door virologen bepaald pandemiebeleid en wijst daarbij op talrijke negatieve gevolgen. Zo acht hij het Belgisch testbeleid ondermaats, omdat niet alle bestaande alternatieven op het vlak van testen ernstig werden genomen. Goossens staat onder meer stil bij voorstellen tot sneltests in bedrijven en bij het Belgisch conservatief vasthouden onder druk van experts aan ‘diepe neuswissers’. Bij Goossens tref je tevens fijne reflecties aan, verder uitgewerkt in wetenschappelijke publicaties, over de sturing van de politiek door een beperkte groep experts, over disciplinaire gevechten tussen wetenschappers, wetenschappelijke starheid en de nood aan gedragscodes. Zijn onderzoek geeft sterke steun aan de voorstellen uitgewerkt in *het Wintermanifest*.

58 Jonathan I. Israel, *Enlightenment Contested: Philosophy, Modernity, and the Emancipation of Man 1670-1752* (Oxford University Press 2006) 63-93. Zie ook Ludo Abicht, *De Verlichting vandaag* (Houtekiet 2007) 62.

De *crème* van de elite aangeduid als *les rationaux*,<sup>59</sup> greep naar de pen om de ideeën van de verlichtingsdenkers te bestrijden. Deze *les rationaux* vreesden dat een vergaande bevraging van geloofsovertuigingen voedsel zou geven aan een ontevreden bevolking die door ‘slechte ideeën’ misleid zou kunnen worden. De genoemde verontruste auteurs stelden daarentegen dat er een universele consensus, de *consensus gentium*, bestond rond het geloof, wat voor hen een argument vormde om te stellen dat de waarheden van het christelijk geloof ook met beroep op de rede bewezen konden worden. Het argument was eenvoudig: omdat alle volkeren in een God geloven, bestaat hij. Voor Bernard, Le Clerc en de andere *rationaux*, vormde het bestaan van deze consensus een geldig filosofisch bewijs van de essentiële redelijkheid van het geloof, niet alleen in God, maar ook in zijn goedheid, almacht en voorzienigheid, iets wat bindend is voor alle mensen die in staat zijn tot overtuigend redeneren.

Het is meteen duidelijk dat dit consensusargument eerder beroep doet op de redelijkheid, dan op strenge logische rede. Het is met andere woorden niet zozeer een logisch argument, maar een autoriteitsargument, dat bovendien onmiddellijk voor problemen zou zorgen binnen het christelijke denken over het statuut van het confucianisme: religie of niet?<sup>60</sup>

Abicht trekt in zijn commentaar op de strategie van *les rationaux* de parallel met consensusargumenten gebruikt in totalitaire regimes uit de twintigste eeuw. Via dit argument worden andersdenkenden of niet door de consensus overtuigde mensen *buiten* de consensus geplaatst, wat onder meer het Sovjet-regime toeliet om dissidente stemmen als abnormaal te behandelen.<sup>61</sup>

Argumenten in de sfeer van de wetenschap baseren op het gewicht van een consensus blijft tot vandaag bij sommige legitiem. Massimiliano Simons, Vlaams wetenschapsantropoloog, bekijkt in een bijdrage het fenomeen van de expert.<sup>62</sup> De expert vervult in onze maatschappij vandaag een centrale rol en is qua rol onvergelijkbaar met de wetenschapper. De expert is iemand die

---

59 Het gaat om schrijvers en stemmers zoals Jean Le Clerc (1657-1736), Jacques Saurin (1677-1731), Isaac Jaquelot (1647-1708), Jacques Bernard (1658-1718), David Durand (c.1680-1763).

60 Jonathan Israel, ‘La querelle sur Confucius dans les Lumières européennes (1670-1730)’ (2014) 2 (n° 81) Rue Descartes, 64-83

<<https://doi.org/10.3917/rdes.081.0064>> accessed 15 May 2023

De jezuïeten die voor strategische redenen kozen voor een voorstelling van het confucianisme als zijnde geen religie (wat een christening van China zou toelaten) brachten met deze voorstelling het argument over de *consensus gentium* in gevaar.

61 Abicht (n 58) 2007) 60-62.

62 M. Simons, ‘Een expert is geen wetenschapper’ (*EOS Blogs*, 9 September 2020) <<https://www.eoswetenschap.eu/gezondheid/een-expert-geen-wetenschapper>> accessed 15 May 2023

dealt met en weegt op de politiek. Hij of zij treedt daarbij op als vertegenwoordiger van een heel vakdomein en spreekt in naam van de hele discipline of zelfs de hele wetenschap. 'Wetenschap is gefascineerd door punten van onenigheid, terwijl expertise draait om het uitdragen van consensus'.<sup>63</sup> In onze moderne expertenmaatschappij komen we met andere woorden het consensusargument vaak tegen. De overheid doet steeds vaker beroep op experts en deze doen dan weer beroep op het argument.

In een andere bijdrage bespreekt Simons het vertrouwen/wantrouwen van mensen in de wetenschap en onderscheidt hij daarbij wetenschap als methode en wetenschap als instituut.<sup>64</sup> Consensusvorming binnen de wetenschap is een van de beschikbare mechanismen van *accountability*, die wetenschap als instituut kan helpen om te communiceren met de buitenwereld, niet alleen over het resultaat van een onderzoek, maar ook over hoe dat onderzoek tot stand is gekomen.<sup>65</sup>

---

63 In wetenschappelijk onderzoek is dat uiteraard niet het geval. Simons schrijft zijn stuk als een observatie. Er bestaat een rol van wetenschapper en een rol van de expert of deskundige. Deze rollen verschillen grondig, want in de wetenschap gaat de individuele wetenschapper een eigen stelling innemen binnen bestaande debatten. Zoals gezegd is Simons' analyse descriptief, hoewel hij duidelijk de rol van expert in verdediging neemt. Deze moet consensus claimen om zijn autoriteit als spreekbuis te vestigen. We komen later terug op de casus van Marc van Ranst, Belgisch topexpert, en zijn omstreden mediatechnieken.

64 M. Simons, 'Het vertrouwen in wetenschap is niet zoek' (*EOS Blogs*, 19 November 2019) <<https://www.eoswetenschap.eu/psyche-brein/het-vertrouwen-wetenschap-niet-zoek>> accessed 15 May 2023 : Complotdenkers, klimaatsceptici of anti-vaxxers, aldus Simons, zweren bij het eerste, maar niet bij het tweede, want wetenschappelijke instituten hebben in de ogen van deze mensen 'hun ziel verkocht aan het grootkapitaal of aan een (linkse) ideologie'. 'Ook is er een onderscheid nodig tussen vertrouwen in wetenschap als methode en vertrouwen in wetenschap als instituut. Er bestaat immers een kloof in het vertrouwen tussen beide: een grote groep mensen vertrouwt de wetenschappelijke methode wel, maar niet de huidige instituten die deze methode belichamen. Er bestaan zelfs studies waaruit blijkt dat als je bij een wetenschappelijke stelling toevoegt dat de overheid deze onderschrijft, het vertrouwen erin juist daalt. Het resultaat is niet noodzakelijk een afkeer van wetenschap per se, enkel van de instituten die ermee verbonden worden. Deze instituten worden dan verweten hun ziel verkocht te hebben aan het grootkapitaal of aan een (linkse) ideologie. Zij die zich van deze instituten vervreemd voelen, kunnen daarbij bovendien overgaan op eigen alternatieve groeperingen te vormen die dan 'werkelijk' trouw blijven aan de wetenschappelijke methode. Dit zie je aan het werk bij complotdenkers, klimaatsceptici of anti-vaxxers. Zij beweren vaak dat zij de echte kritische geesten zijn, terwijl de geïnstitutionaliseerde wetenschap gecorrumpeerd is'. De zwart-wittaal van Simons is niet erg aantrekkelijk, maar zijn uitspraken over het belang van wetenschap als instituut zijn dat wel.

65 'Belangrijk is dus te beseffen dat wetenschap niet zomaar een methode is, maar ook een instituut. Zoiets erkennen is geen schuldbekentenis, maar een positief verhaal: wetenschap werkt enkel als instituut. Een individuele wetenschapper komt niet ver zonder. Wetenschapscommunicatie moet dus meer zijn dan het tonen van resultaten.

Johan Braeckman, filosoof, zit op eenzelfde lijn.<sup>66</sup> Wetenschappers vandaag zijn geen individualisten, maar werken in groepen, lezen elkaars eerste *drafts* en zijn competitief. Anders dan foute, zelfverklaarde experts die alleen publiceren op sociale media, kunnen wetenschappers niet zomaar om het even wat schrijven in een wetenschappelijk artikel. Braeckman, die, zo leren zijn opgetekende uitspraken, het verschil niet schijnt te zien tussen polio en corona, en voor wie het hele vaccinatieverhaal bijgevolg een eenvoudige positieve zaak is, gelooft erg in de consensus opgebouwd door peerreview. Consensus bestaat, want peerreview werkt.<sup>67</sup>

Dit laatste is wel heel optimistisch en het is maar de vraag of daarmee het consensusargument wordt gelegitimeerd. Los van de vraag naar de kwaliteit van de peerreviews in het algemeen,<sup>68</sup> en de eerste studies over het gebrek aan kwaliteit van de gepubliceerde vaccinstudies,<sup>69</sup> los van strategisch misbruik van peerreviewprocessen,<sup>70</sup> kan alleen vastgesteld worden dat reviewprocessen bij

---

Het moet ook verhalen over de processen waarmee wetenschap tot deze resultaten komt. Het belang van laboratoria, seminars, symposia, peer review, consensusvorming, enzovoort moet ook in de spotlight komen zonder deze bij voorbaat af te doen als onfeilbaar of corrupt' (Simons (n 64)).

66 Johan Braeckman aan het woord in Tim Verheyden, *Het had waar kunnen zijn. Op zoek naar de impact van desinformatie en fake news*, (Pelckmans, 2022) 255.

67 'Als er op die manier uiteindelijk consensus ontstaat, dan betekent dat wel iets, dan heeft dat een zeker gewicht', zegt Braeckman. 'Wanneer experts en vakbladen zeggen dat een vaccin veilig is, ben ik dus geneigd dat te geloven. Ik weet namelijk hoe de methodes werken en dat de selectie streng is'. (Braeckman (n 66) 255).

68 Zie de kritiek van Adam Mastroianni op het reviewproces met verwijzing naar papers die uiteindelijk frauduleus of fout bleken in 'The rise and fall of peer review. Why the greatest scientific experiment in history failed, and why that's a great thing.' (Experimental History, 13 December 2022) <<https://www.experimental-history.com/p/the-rise-and-fall-of-peer-review>> accessed 15 May 2023

69 Zie de bespreking van allerlei fouten in vaccinstudies, Yaakov Ophir *et al.*, 'The Efficacy of COVID-19 Vaccine Boosters against Severe Illness and Deaths- Scientific Fact or Wishful Myth?' (2023) 28 Journal of American Physicians and Surgeons 20 <<https://jpanels.org/vol28no1/ophir.pdf>> accessed 15 May 2023; Peter Gotzsche & Maryanne Demasi, 'Serious harms of the COVID-19 Vaccines: A Systematic Review' (2023) medRxiv <<https://doi.org/10.1101/2022.12.06.22283145>> accessed 15 May 2023 ('Many of the studies we reviewed were of very poor quality and published in journals that failed to identify fundamental errors.'). Zie over deze laatste studie Arjun Walia, 'Renowned Medical Researcher & Colleague Publish Systematic Review of Serious Harms From COVID-19 Vaccines' (*The Pulse*, 4 April 2023) <<https://www.thepulse.one/p/renowned-medical-researcher-and-colleague>> accessed 15 May 2023

70 Het peerreviewproces wordt strategisch ingezet door wetenschappers die kritisch onderzoek onwelgevallig zijn. Zo werd de studie van Fraiman *et al.* over bijwerkingen van de Pfizer- en Moderna-vaccins bij het verschijnen als preprint in juni 2022 fel bekritiseerd omdat het nog niet *peerreviewed* was, waardoor het mogelijk was om belangrijke informatie langere tijd te negeren. Het peerreviewproces werd pas maanden

nieuwe fenomenen niet onmiddellijk afgewerkt zijn. In afwachting is er bijgevolg geen robuuste informatie die toelaat om van een consensus te spreken.

## **Bedenking bij de consensusstrategie**

Het voorgaande leert dat consensusvorming geen onbekende is in het wetenschappelijk bedrijf, maar dat vooral experts terugvallen op het consensusargument wegens de aard van hun rol. Om te kunnen functioneren als expert, is voor experts consensus nodig om ten aanzien van media en beleid met meer autoriteit te kunnen spreken. Bij onzekerheid wordt dat een risicovolle onderneming: wetenschappelijke consensusvorming is een heel traag proces, zeker bij onzekerheden zoals een onbekend virus.

Dat onze samenleving 'nood' heeft aan experts, mag ons niet doen vergeten wat de rol is van de wetenschapper. Het beleid en de mainstreammedia gingen in de voorbije jaren voorbij de realiteit van onzekerheid binnen de wetenschap en aan de rol van wetenschappers (niet vergelijkbaar met die van experts).<sup>71</sup> Er is, zeker bij grote onzekerheid, niet altijd sprake van een consensus rond één verklaring of één wetenschappelijk inzicht.<sup>72</sup> Dat werd onvoldoende gebracht. Een overheidsexpert zoals Van Ranst in België, met zijn omstreden strategie van koloniserend en quasi dagelijks mediaoptreden, wilde naar eigen zeggen één boodschap brengen en de bevolking niet verontrusten.<sup>73</sup>

---

later afgerond. Joseph Fraiman, Juan Erviti, Mark Jones, Sander Greenland, Patrick Whelan, Robert M. Kaplan, Peter Doshi, 'Serious adverse events of special interest following mRNA COVID-19 vaccination in randomized trials in adults' (2022) 40 *Vaccine* 5798, <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264410X22010283>> accessed 15 May 2023. Men leze over dit peerreviewproces, Christophe Degreef, 'Vaccin-critici krijgen weer een stukje gelijk Wetenschappelijke consensus verandert grotendeels in stilte', (*Doorbraak*, 24 January 2023) <<https://doorbraak.be/mrna-vaccin-critici-krijgen-weer-een-stukje-gelijk/>> accessed 15 May 2023

71 Maurice de Hond over de wijze waarop de media de afgelopen drie jaar hebben gefunctioneerd: schoothondjes in plaats van waakhonden van de democratie (in 'Een interview waar ik verdrietig van word' (*MDH Blogs*, 12 February 2023) <<https://www.maurice.nl/2023/02/12/interview-verdrietig/>> accessed 15 May 2023). Over de gezagsgetrouwheid van de media in Vlaanderen en Nederland en het *rally round the flag*-mechanisme, leze men M. Boudry and J. De Ceulaer, *Eerste hulp bij Pandemie. Van acherafklap tot zwarte zwaan* (Lannoo, 2021) 201-204.

72 Van de Cloot (n 3)

73 M. Chini, 'How to sell an epidemic': a Marc Van Ranst conspiracy theory, explained' (*The Brussels Times*, 18 February 2021) < <https://www.brusselstimes.com/155486/how-to-sell-an-epidemic-a-marc-van-ranst-conspiracy-theory-explained-chatham-house-pandemic-vlaams-belang-h1n1>> accessed 15 May 2023

In hun boek *Eerste hulp bij Pandemie* behandelen Boudry en De Ceulaer ‘consensus’ als een apart lemma, maar de toelichting is erg kort: *Een toestand van deskundige eensgezindheid in een bepaald wetenschapsgebied waartegen het doorgaans onverstandig is om je als totale leek te verzetten*.<sup>74</sup> Gelukkig staat er ‘totaal’ voor ‘leek’ omdat de luxe van invraagstelling aan wel heel veel mensen ontraden wordt. Uit de omschrijving volgt onmiddellijk welke belangrijke rol wetenschappers in onze kennismaatschappij hebben: zij zijn de enigen die op legitieme wijze in staat tot tegenspraak worden geacht. Deskundigen zijn doorgaans niet zo goed in tegenspraak. Zij worden opgetrommeld om richting aan te geven. Zij verkopen hun deskundigheid. Sommige wetenschappers treden als deskundige op, maar niet altijd zijn deskundigen wetenschappers. Het is maar de vraag of alle wetenschappers goede deskundigen zouden zijn en welke prijs ze daarvoor als wetenschappers betalen. Een goede rechtswetenschapper citeert en bespreekt alle bronnen, inclusief strijdige rechtsleer en rechtsspraak. Een goede taalwetenschapper haalt het politiek project achter ‘taal’ en ‘de standaardtaal’ er onmiddellijk uit.<sup>75</sup> Een goede ‘harde’ wetenschapper streeft naar falsifieerbaarheid van methoden en data, heeft weet van paradigmaveranderingen en is op de hoogte van de rol van levensbeschouwing bij het opzetten van de onderzoeksvraag en bij de interpretatie van data.<sup>76</sup>

## Stoppen met praten over consensus?

Dat tijdens de pandemie niet weinigen verleid zouden worden door een consensusstrategie werd reeds in oktober 2020 op visionaire wijze voorspeld én betreurd door Jeremy Baskin. Argumenten steunen op een vermeende consensus als strategie is fout, aldus deze auteur. Als we één les kunnen leren uit het olielobbydossier van de voorbije decennia, dan is het dat we dit vooral niet moeten doen. Baskin schrijft naar aanleiding van de pandemiediscussie over ‘de paar dingen die progressieven zouden moeten leren van de klimaatoorlogen’: vermijd het consensusargument want het creëert dualisering wat de publieke zaak niet vooruithelp, vermijd het benoemen van kritische wetenschappers zoals deze achter de *Great Barrington*-tekst als ‘andersdenkenden’. Dergelijke benaderingen

---

74 Boudry and De Ceulaer (n 71)101

75 Marc van Oostendorp, ‘Waarom we het nooit eens worden over het Nederlands’, (*De Lage Landen*, 15 February 2023) < <https://www.de-lage-landen.com/article/waarom-we-het-nooit-eens-worden-over-het-nederlands>> accessed 15 May 2023

76 De Munck (n 20) 304.

zijn een politieke doodlopende weg, wat al zichtbaar is in de Verenigde Staten, met steriele discussies zonder dialoog.<sup>77</sup>

Dualisering is niet alleen weinig zinvol voor de publieke zaak, maar is ook gevaarlijk voor de wetenschap. Juist omwille van de aard van wetenschappelijke onderzoek moet elke verdelende consensusstrategie vermeden worden.<sup>78</sup> Wetenschap heeft niet alle antwoorden en zeker bij COVID-19 veranderde en verandert ze voortdurend en zijn er veel betwistingen. Sommige van die betwistingen hebben te maken met het naast elkaar bestaan van relevante disciplines bij infectiegolven. Belangrijke inzichten kunnen daarbij uit verschillende disciplines komen die elkaar kunnen aanvullen. Sommige disciplines zullen inzichten hebben waar andere lacunes vertonen. Dit is de aard van de kennisproductie, aldus Baskin. Onenigheid is geen probleem, naïeve opvattingen over de rol van de wetenschap in de beleidsvorming zijn dat wel.<sup>79</sup>

Er zijn nog meer wetenschappers die waarschuwen voor nodeloze dualisering en een verabsoluteren van consensus: het laat doodeenvoudig niet toe om fenomenen zoals vaccinatietwijfel en het succes van complottheorieën te begrijpen.<sup>80</sup> Dualisering speelt in de kaart van hen die baat hebben bij het stigmatiseren van mensen en verklaart waarom zo velen stevast spreken van ‘antivax’ en dit gelijkstellen met ‘dom’. Wellicht is het vanuit wetenschappelijk oogpunt net heel belangrijk om deze minderheidsgroepen mee op te nemen in wetenschap-

---

77 ‘Reageer niet op de provocerende triggers - het Witte Huis van Trump en de connecties van de gebroeders Koch. Gebruik niet de tactiek om ‘onze’ wetenschappers op te stellen tegen ‘hun’ wetenschappers. Neem vooral niet de route van de ‘wetenschappelijke consensus’: ‘98% van de wetenschappers gelooft...’, of richt je op het in diskrediet brengen van individuele ondertekenaars: ‘Professor Gupta is ook slecht/fout op deze andere manieren...’. Dergelijke benaderingen zijn een politieke doodlopende weg. We zien de effecten al in de Verenigde Staten, met steriele argumenten tussen degenen die suggereren dat COVID-19 niet zo slecht is en degenen die benadrukken hoe slecht het wel is. Het COVID-19-discours in de richting van een tweedeling sturen komt de gebroeders Koch misschien goed uit, maar het draagt weinig bij tot een zinvolle publieke of praktische betrokkenheid bij de pandemie. Een logisch gevolg hiervan is dat de auteurs van de GBD niet als «andersdenkenden» worden bestempeld’ (Baskin (n 1)).

78 Baskin (n 1).

79 ‘Dit betekent dat moet worden gezocht naar de beste manier om op de pandemie te reageren, gelet op wat we weten, in plaats van te beweren dat een bepaalde maatregel de enige is die we kunnen nemen omdat de wetenschap dat zegt’, in Baskin (n 1).

80 ‘I wish to argue that overarching categories such as science/anti-science far from making us better understand what is going on trap us into dualist divides within which techno-social and historical specificity of the context in which misinformation spreads is lost’ (A. Prasad, ‘Introduction: Interrogating STS at the Time of COVID’ (2023) 28(1) *Science, Technology and Society* 7, 9).

pelijk onderzoek. Maar dan geen onderzoek waarbij de uitkomst al op voorhand vaststaat.<sup>81</sup>

De grote verliezer hierbij is de wetenschap zelf. De wetenschappelijke consensus inroepen terwijl die wetenschap tijdens de pandemie nog niet geconsolideerd is, verplicht niet alleen tot stelselmatige bijstelling van eerdere consensusuitspraken, maar leidt ook tot ongelooft bij het grote publiek,<sup>82</sup> en grote spanning met de politiek die zich niet wil vergissen wanneer ze steunt op wetenschappelijke adviezen.<sup>83</sup> Voor wetenschapsfilosoof Jean-Paul Van Bendegem vormt wetenschap ‘een proces van ploeteren, van vallen en weer opstaan’ waarbij inzichten kunnen evolueren. Hij plaatst dan ook vragen bij het toenemend gebruik van het woord ‘consensus’ in gevallen waarin overeenstemming vaak nog groeiende is. Deze wetenschapsfilosoof lijkt alleszins te verkiezen om het consensusargument gewoon weg te laten, eerder dan het toch te gebruiken met

---

81 ‘Deze ruwe muren rondom de consensusrealiteit houden voor machthebbenden, naast evidente voordelen, ook flinke risico’s in. Ze maken immers het Popperiaanse ‘beschaafde debat’ zo goed als onmogelijk, plaats makend voor een oeroud sociocultureel machtsspel dat maatschappijen flink kan destabiliseren. Alles wat onder de mantel van dit type van taboe wordt gehouden, dreigt immers zijn eigen mythes, monsters en heksenjachten te kweken, waarbij het ‘beter begrip van de werkelijkheid’ alleen bij toeval soms dichterbij komt maar vaak gewoon nog verder gaat liggen. En wanneer de kloof in ons begrip van de werkelijkheid te groot wordt, durft daar wel eens geweld achteraan te volgen’ (Goorden (n 53)).

82 Over het wantrouwen in de wetenschap, genuanceerd, Simons (n 64). Simons stelt dat het vertrouwen in de wetenschap in regel hoog blijft, maar dat er op deelthema’s minder goede cijfers zijn. Hij kijkt onder meer naar factoren die verklaren waarom er wantrouwen ten aanzien van de wetenschap is in die domeinen. Hij staat onder meer stil bij ongeletterheid over de aard van wetenschap en bij ideologische en religieuze opvattingen als verklaringen voor wantrouwen rond specifieke thema’s. Zo blijken ideologische redenen bijvoorbeeld een rol te spelen bij wantrouwen in klimaatwetenschap, terwijl kennis over wetenschap een rol speelt bij genetische modificatie van voedsel. Simons gaat uitvoerig in op wantrouwen bij rechts. In een recente studie over psychologische afstand toegepast op een resem controversiële thema’s wordt dan weer gesteld dat wantrouwen in wetenschap op elk thema groter is wanneer mensen meer afstand tot wetenschap ervaren, ongeacht hun ideologie, kennis en opvattingen. Zie B. Večkalov, N., Zarzeczna, J., McPhetres, F., van Harreveld & B., Rutjens, ‘Psychological Distance to Science as a Predictor of Science Skepticism Across Domains’ (2022) *Personality and Social Psychology Bulletin* 1 <<https://doi.org/10.1177/01461672221118184>> accessed 15 May 2023; Bastiaan Rutjens, ‘Psychologische afstand voorspelt wantrouwen in wetenschap’, (UVA nieuws, 8 September 2022) <<https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragswetenschappen/nieuws/2022/09/psychologische-afstand-voorspelt-wantrouwen-in-wetenschap.html?cb>> accessed 15 May 2023

83 Jean-Paul Van Bendegem in ‘Spanning tussen wetenschap en politiek zelden zo expliciet’, Interview Frank Olbrechts, (*Apache*, 5 March 2021) <<https://www.apache.be/2021/03/05/spanning-tussen-wetenschap-en-politiek-zelden-zo-expliciet/>> accessed 15 May 2023

een slag om de arm (door bijvoorbeeld spreken over ‘een niet stabiele, veranderlijke wetenschappelijke consensus’).<sup>84</sup> Thomas Goorden, schrijver en activist in milieudossiers zoals dit rond PFAS, stelt de zaken op scherp door te waarschuwen voor politieke en economische druk op wetenschappers, waardoor ‘een echte Popperiaanse wetenschapsmethodologie, zoals die aangeleerd wordt aan eerstejaarsstudenten’ ingeruild wordt door een ‘pre-Popperiaanse consensus-wetenschap’.<sup>85</sup>

## **Publieke immunisering als derde strategie nader bekeken: vermijd het debat**

De laatste van de drie strategieën voorgesteld door Yamez en Gorski – vermeld bovenaan hun hoger besproken lijst – heet *public inoculation*, en hangt nauw samen met twee andere. Hamer op verdachte belangen achter wetenschappelijke stellingnames (strategie 3), zeg dat ze afwijken van de wetenschappelijke consensus (strategie 2) en bestrijd ze via *publieke immunisering* (strategie 1).

Wat zou dat zijn ‘publieke immunisering’ (*public inoculation*)? Yamez en Gorski spreken over ‘mensen waarschuwen voor misleiding en aandacht vestigen op wie de omstreden informatie verspreidt en op hun concurrerende financiële belangen’. De term *inoculation* suggereert evenwel een hardere *Kaltstellung* en verdient meer toelichting.

Een aanwijzing over wat immunisering van wetenschappers zou kunnen betekenen vinden we bij Cecília Tomori. Deze bestudeerde het kopen en misbruiken van wetenschap in meerdere industriële sectoren.<sup>86</sup> Volgens Tomori is rond het verspreiden van wetenschappelijke mist een ganse nieuwe wetenschap gegroeid, met name *agnotology* (‘the study of deliberate spreading of confusion’) en immunisering helpt deze mist bestrijden. Voor Tomori is publieke immunisering in de eerste plaats een strategie van negeren. ‘Echte’ covid-wetenschap-

---

84 ‘In de wetenschap komt men normaal gesproken pas zeer laat tot een consensus. Resultaten moeten al zeer ‘ingebakken’ geraken vooraleer die er komt. Op dit moment zien we wetenschap in ontwikkeling.’ (Van Bendegem (n 83)).

85 Goorden (n 53). Deze auteur bespreekt onder meer Noam Chomsky’s *Manufacturing Consent* waarin gesteld wordt dat media en prominente intellectuelen zich regelmatig bezighouden met het vormgeven van de publieke opinie, waarbij er allerlei filters ontstaan tegen systemische kritiek en een ‘consensusrealiteit’ wordt gecreëerd, waarbinnen een maximale fractie van de bevolking gehouden moet worden, teneinde een zo frictieloos mogelijke maatschappij te verkrijgen. ‘Anders gesteld, echte Popperiaanse wetenschap is noodzakelijkerwijs kritisch voor de status quo en inherent conflictueus, en dat vinden klassiek autoritaire machten allesbehalve nuttig’, aldus Goorden.

86 Tomori (n 30)

pers moeten vooral *niet* in een wetenschappelijk debat stappen over effectieve gezondheidsmaatregelen, zoals maskers, schoolsluitingen en vaccinatie. Daarover debatteren met ‘foute’ wetenschappers is controverserig en twijfel creëren bij de bevolking, die zich vervolgens kritischer gaat opstellen bij het aanvaarden van overheidsmaatregelen.<sup>87</sup>

Wetenschappers moeten alleen deelnemen aan ‘echte’ wetenschappelijke debatten. Deze onderscheid je van de onoprechte wetenschappelijke debatten (‘twijfelmachines’) via drie stappen: primo, onderzoek en bestudeer de relaties van wetenschappers met industrie en belangengroepen. Secundo, let op de impact van je positie op het grote publiek en gebruik de juiste kaders. Spreken over ‘persoonlijke verantwoordelijkheid’ past bij de belangen van het bedrijfsleven, dus frame je verhaal bij voorkeur als een kwestie van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en overheidsverantwoordelijkheid en vraag aan journalisten om hetzelfde te doen.<sup>88</sup> Tertio, geef geen aandacht aan ‘verkeerde’ stemmen, spreek er zo weinig mogelijk over, maar hou het bij het benadrukken van ‘correcte informatie’.

Met dit laatste zijn we bij de kern van ‘publieke immunisering’. Sander van der Linden *et al.* formuleren het meer rechtstreeks als ‘stap af van in debat gaan!’. Onwaarheden weerleggen (‘debunking false claims’) werkt niet, want het kan weerzin creëren bij de toeschouwer. *Inoculatie* is doodzwijgen en op voorhand (‘preemptively’) via *pre-bunking* de burger resistent maken tegen misinformatie en onder meer door boodschap herhaling (*message repetition*) ervoor zorgen dat die resistentie aanhoudt.<sup>89</sup> Publieke immunisering is in feite een andere naam voor het controleren van het narratief. Journalisten moeten vooral vermijden om vaccinsceptici aan het woord laten. In naam van objectiviteit en onpartijdigheid ‘beide kanten’ aan het woord laten, geeft ten onrechte de indruk

---

87 ‘Although many scientific champions did provide appropriate context, I watched several respected colleagues step into debates on when, or if, society would reach herd immunity without realizing that the discussion was not simply a scientific debate. Their too-narrow focus unintentionally helped to promote controversy and doubt, and that ultimately impeded an effective public-health response. The same happened around mask use, vaccination and school policies. This helped to shift public opinion on which public-health measures were ‘acceptable’: the fewer the better’ (Tomori (n 30)).

88 ‘whether health is seen as a matter of ‘personal responsibility’, which suits corporate interests, or a communal and governmental responsibility. This has a key role in whether individual decisions are cast as a matter of ‘freedom’ versus ‘solidarity’, and regulations as restriction or protection. Scientists can point out these framings when talking to reporters or on social media’ (Tomori (n 30)).

89 Sander van der Linden, Graham Dixon, Chris Clarke & John Cook, ‘Inoculating against COVID-19 vaccine misinformation’, (2021) 33 *EClinicalMedicine* 100772 <<https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2021.100772>, [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(21\)00052-3/fulltext#articleInformation](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(21)00052-3/fulltext#articleInformation)> accessed 15 May 2023

van een verdeelde medische gemeenschap en leidt tot meer onzekerheid bij het publiek. Wat wel helpt is door zoveel mogelijk actoren, op zoveel mogelijke fora, op zoveel mogelijk momenten stellen dat er ‘een wetenschappelijke consensus’ is.<sup>90</sup> Deane Waldman, emeritus Professor of Pediatrics, Pathology and Decision Science, spreekt van *swindler tactics*.<sup>91</sup> Zij geeft nog andere voorbeelden van publieke immunisering als strategie voor ‘het controleren van het narratief’: het wegzetten en cancelen van vergelijkingen van SARS-CoV-2 als een vorm griep, en het stelselmatig vergelijken met Ebola of de pest (of bij ons polio),<sup>92</sup> het verzwijgen van het fenomeen van natuurlijke immuniteit dat in feite superieur is ten aanzien van kunstmatige immuniteit,<sup>93</sup> het opkloppen van de sterftcijfers door doodsoorzaken die niets met het virus te maken te hebben te negeren,<sup>94</sup> het dagelijks rapporteren van ‘besmettingen’ en ‘gevallen’, waardoor mensen een verkeerd beeld krijgen over het gevaarkarakter.<sup>95</sup>

Tomori, noch van der Linden reflecteren kritisch over dit concept van publieke immunisering van onechte wetenschappers en de mogelijke gevolgen. Die gevolgen zijn niet gering. Terecht wordt publieke immunisering gelijkgesteld antiwetenschap, hoewel het precies pretendeert ten strijde te trekken tegen *antis-cience*.<sup>96</sup> De concrete gevolgen voor de betrokken wetenschappers zijn aanzienlijk. Wetenschappers die vraagtekens hebben bij sommige maatregelen werden

---

90 van der Linden, Dixon, Clarke and Cook (n 88) 1.

91 D. Waldman ‘SARS- CoV-2, the emperor’s new clothes and medical tyranny’ (2022) 6 *Clin J Nurs Care Pract*, 9

92 Waldman (n 91) 11

93 Waldman (n 91) 10

94 “One of the more egregious swindler deceptions is the listing of 829,740 “COVID deaths,” implying these individuals died because they were infected with SARS-CoV-2. Autopsy data and medical demographics indicate that only 12 % to 23% respectively of those who died with a positive test died *because of* the infection [6-8]. The majority succumbed to their pre-existing conditions. Not because of the virus. In one instance, the victim of a motorcycle crash was listed as a COVID death because he had the antigen in his blood” (Waldman (n 91) 10, met verw.)

95 “A highly successful swindler tactic is control of the narrative. “Cases” are reported daily, sometimes hourly, in order to stoke public fear. The word “case” in a medical context implies a sick person, but SARS-CoV-2 cases are literally those who test positive for the antigen, most of whom were not sick at all” ((Waldman (n 91) 9-10).

96 Het neerzetten van een homogene wetenschappelijke muur van betrouwbare wetenschappers die in staat is onechte wetenschappers te herkennen, behoort tot de meest ongelukkige invullingen van de wetenschappelijke keuzeinfrastructuur, aldus Waldman. “First, those currently in authority behave contrary to their repeated assertions that, “They follow the science,” and “I represent science” (Fauci, Nov. 30, 2021). Their posture and policies are *anti-scientific*. The foundation of scientific inquiry is the testing of different ideas and dialogue among those with alternate views and data. The swindlers aggressively suppress the basis of the scientific method: disagreement, discourse, and dialogue” (Waldman (n 91) 11).

weggezet als bedrijfsschoffies of zelfs ontslagen. Sociale-mediabedrijven haalden legitieme discussies over maatregelen onderuit. Onderzoekers, die gewend waren hun debatten te voeren in tijdschriften en op conferenties, geraakten niet meer in de media,<sup>97</sup> en vonden hun ideeën en hun reputatie afgeslacht terug op Twitter of op anonieme websites zoals *Tegenwindmolen*, opgericht om de kritische wetenschappers uit de *Tegenwind*-documentaires te immuniseren.<sup>98</sup>

Immunisering ondergraaft de immuniteit van wetenschappers, leidt tot een *chilling effect* en zet een sfeer van intimidatie neer in een milieu dat bij uitstek bevolkt wordt door wat rustigere mensen, die bij onrust niet goed meer functioneren. We kunnen dat gemakshalve benoemen met de term *reputatie* en elke wetenschapper is beducht voor *reputatieverlies*. Ook de overheidsexperts die de laatste jaren het grote woord hebben kunnen voeren, zijn ervoor gevoelig. Een mogelijke verklaring voor het gebrek aan eerlijk wetenschappelijk debat over de voorbije pandemie en de moeite om data los te krijgen om dat debat te voeren, heeft precies met de schrik voor reputatieverlies te maken.<sup>99</sup>

## Besluit: de wetenschap is in een voorspelde storm beland

Deze bijdrage opende met een citaat van Jeremy Baskin (*Melbourne School of Government*). Baskin voorspelde al in oktober 2020 een 'shitstorm' voor de wetenschap. Hij kantte zich daarbij tegen het gebruik van het consensusargument en het immuniseren van afwijkende opvattingen. Zijn centrale boodschap luidt: deze strategieën zijn al uitgeprobeerd naar aanleiding van berichten in de

97 Wheaton (n 7). Zie ook Bardosh et al. (n 52) 6.

98 Een artikel in *Politico* illustreert al deze ontwikkelingen met voorbeelden uit de Verenigde Staten én België: Wheaton (n 7). Het spreekt vanzelf dat een moegetergde Sam Brokken centraal staat. Laatstgenoemde heeft naar aanleiding van de discussies over Mattias Desmet een lijst Belgische 'kaltgestelden' opgesteld, die Wheatons lijst aanzienlijk aandikt: Sam Brokken, 'UGent gebruikt rare redeneringen tegen Desmet' (*Tegenwind.tv*, 8 February 2023) <<https://www.tegenwind.tv/post/sam-brokken-ugent-gebruikt-rare-redeneringen-tegen-desmet>> accessed 15 May 2023

99 Over pogingen van RIVM-wetenschappers om gebruikte modellen over het nut van lockdowns *niet* vrij te geven, leze men Maurice de Hond, 'Ook de rechter doorziet de nonsens argumenten van VWS/RIVM om de modellen geheim te kunnen houden' (*MDH Blogs*, 20 February 2023) <<https://www.maurice.nl/2023/02/20/ook-de-rechter-doorziet-de-slappe-argumenten-van-vws-rivm-om-de-modellen-geheim-te-kunnen-houden/>> accessed 15 May 2023 ('Iedereen die maar iets van die modellen weet en de rol die zij gespeeld hebben in Nederland beseft dat er maar één echte reden is waarom men zich met hand en tand verzet tegen de openbaarmaking: het gaat niet om de privacy van de personen die in de database zitten die een rol speelden bij het maken van het model, maar om het imago van degenen die het model hebben gemaakt en verkocht aan de autoriteiten en de media').

voorbij de decennia over financiering van de klimaatlobby door de olielobby en ze werken niet. Wetenschappers immuniseren en inhoudelijk debat vermijden brengt de wetenschap en de publieke zaak op een politiek doodlopende weg, wat al zichtbaar is in de Verenigde Staten, waar door politisering geen inhoudelijk debat meer mogelijk blijkt te zijn.<sup>100</sup>

Baskins visionaire waarschuwing uit oktober 2020 werd en wordt door Yamey en anderen duidelijk in de wind geslagen. De pandemiebestrijding werd gepolitiseerd. Denken in termen van proportionaliteit en *focused protection* werd afgedaan als rechts, weinig sociaal en roekeloos, terwijl ijveren voor het dichtgooien van de samenleving in afwachting van nieuwe vaccins als goed, gebaseerd op consensus en effectief werd gewaardeerd. De voorgestelde strategieën om deze dualisering te bereiken werden helder door Yamey en Gorski op een rij gezet: hamer op verdachte belangen achter wetenschappelijke stellingnames, zeg dat ze afwijken van de wetenschappelijke consensus en bestrijd ze via *publieke immunisering*.

Deze bijdrage bekijkt die strategieën en stelt vast dat ze mijlenver afwijken van de traditionele spelregels onder wetenschappers: uitwisseling van argumenten over inhoudelijke punten in een sfeer van competitiviteit, doch zonder oorlogsvoering of op de persoon spelen.

Het framen van wetenschappers en covid-kritische stemmen in het algemeen, blijft verbazen. In elk geval wat Europa betreft. Immers, het Zweedse pandemiebeleid, dat in covid-kritische kringen als referentiepunt geldt, kwam tot stand onder een sociaaldemocratische regering. En wat met de Belgische PvdA,<sup>101</sup> de Franse beweging van Mélenchon,<sup>102</sup> Franse intellectuelen zoals Barbara

---

100 'Reageer niet op de provocerende triggers - het Witte Huis van Trump en de connecties van de gebroeders Koch. Gebruik niet de tactiek om 'onze' wetenschappers op te stellen tegen 'hun' wetenschappers. Neem vooral niet de route van de 'wetenschappelijke consensus': '98% van de wetenschappers gelooft...', of richt je op het in diskrediet brengen van individuele ondertekenaars: 'Professor Gupta is ook slecht/fout op deze andere manieren...'. Dergelijke benaderingen zijn een politieke doodlopende weg. We zien de effecten al in de Verenigde Staten, met steriele argumenten tussen degenen die suggereren dat COVID-19 niet zo slecht is en degenen die benadrukken hoe slecht het wel is. Het COVID-19 discours in de richting van een tweedeling sturen komt de gebroeders Koch misschien goed uit, maar het draagt weinig bij tot een zinvolle publieke of praktische betrokkenheid bij de pandemie. Een logisch gevolg hiervan is dat de auteurs van de GBD niet als «andersdenkenden» worden bestempeld' (Baskin (n 1)).

101 Stavros Kelepouris & Jeroen Van Horenbeek, 'Is er iemand die die zever van jou gelooft?: Conner Rousseau (Vooruit) en Raoul Hedebouw (PVDA) gaan voor het allereerst in gesprek' (*De Morgen* 15 January 2022) <<https://www.demorgen.be/nieuws/is-er-iemand-die-die-zever-van-jou-gelooft-conner-rousseau-vooruit-en-raoul-hedebouw-pvda-gaan-voor-het-allereerst-in-gesprek~b0b280a0/>> accessed 15 May 2023

102 Mélanie Heard, 'Jean-Luc Mélenchon et le Covid: le grand écart idéologique' (*Terra Nova*, 12 May 2022) <<https://tnova.fr/societe/sante/jean-luc-melenchon-et-le-covid-le-grand-ecart-ideologique/>> accessed 15 May 2023

Stiegler,<sup>103</sup> de Nederlandse groen-linkse Martijntje Smits,<sup>104</sup> ... allemaal rechts? Betaald door Poetin en Trump? Allemaal nuttige idioten of wetenschappers die inzichten gebruiken voor een rechtspolitiek project, zoals *Knack*-redacteur Walter Pauli het stelt? Het immuniseren van covid-kritische wetenschappers blijft ondertussen doorgaan.<sup>105</sup> Recent gaat men in de Verenigde Staten nog een stap verder door covid-kritische stemmen niet alleen als immoreel, antiwetenschap-pelijk en rechts weg te zetten, maar ook als antisemit.<sup>106</sup>

Een uitweg uit deze doodlopende straat van non-discussies bieden nieuwe afspraken met de media. Media moeten hun fierheid herwinnen en alle stemmen aan het woord laten ten behoeve van de zoekende lezer.<sup>107</sup> Journalistieke principes, zoals woord en wederwoord, grondig bronnenonderzoek, uitvoeren

---

103 Auteur van *De la démocratie en pandémie: santé, recherche, éducation* (Gallimard, 2021).

104 Martijntje Smits, 'GroenLinks-lid Smits te gast in Op z'n Kop' (NPO-radio, 28 October 2021) <<https://www.nporadio2.nl/nieuws/podcast/5ecf724f-2fed-4523-b941-1d18f8775846/groenlinks-lid-smits-te-gast-in-op-zn-kop>> accessed 15 May 2023

105 Jonathan Howard, *We want them infected* (Redhawk Publications, 2023). Howard reserveert zijn diepste minachting voor de promotors van de «Great Barrington Declaration». Volgens Howard verkochten wetenschappers zoals Jay Bhattacharya, Martin Kulldorff, Sunetra Gupta en Jeffrey Tucker de VS een rampzalig COVID-plan en betaalden nooit een professionele prijs..

106 'The health sector overall appears paralyzed or at least confused by the fact that antisience has morphed into a dominating political enterprise. This reality is also deadly, killing more Americans, as well as others in Europe, Latin America, and elsewhere, than other forms of political terrorism. And yet, we do not frame it as such. While everyone is entitled to their political views, even extreme ones, we must find a way to uncouple them from deadly antisience propaganda. More and more, the antivaccine framework is now heavily imbued with the imagery of Nazi era atrocities and relies on discrediting, humiliating, or threatening scientists and physicians, including many who are Jewish. Antisience has become an opportunity to openly and brazenly express anti-Semitic tropes and beliefs. Beyond the obvious humanitarian concerns of this new reality is the potential for it to unravel the modern structure of biomedical science and cause our health and global security to suffer.' (aldus Peter Hotez, vaccinatieontwikkelaar en (joods) wetenschapper in P.J. Hotez, 'Global Vaccinations: New Urgency to Surmount a Triple Threat of Illness, Antisience, and Anti-Semitism' (2023) 14(1) Rambam Maimonides Medical Journal < <https://www.rmmj.org.il/issues/56/articles/1555>> accessed 15 May 2023).

107 Het mag niet zijn dat media om die reden als rechts worden weggezet. Gevraagd naar het verschil tussen NRC en de *Volkskrant* stelt een journaliste over de redactie van de *Volkskrant*: 'de redactie doet erg haar best om stemmen 'van de andere kant' aan het woord te laten. Daardoor is de *Volkskrant* in de praktijk soms rechtser dan NRC. Ik vind het goed om alle strekkingen met open blik te benaderen.' (Mira Sys in gesprek met Walter Pauli, in 'Mira Sys, Vlaamse journaliste in Amsterdam: Antivaxers wappies noemen vind ik zo vooringenomen' (*Knack*, 1 January 2023) <<https://www.knack.be/nieuws/belgie/maatschappij/mira-sys-vlaamse-journaliste-in-amsterdam-antivaxers-wappies-noemen-vind-ik-zo-vooringenomen/>> accessed 15 May 2023).

van check en dubbelcheck, moeten opnieuw aangemoedigd worden en bij de publieke omroepen dwingend worden voorgeschreven. De Amerikaanse regering legde vanaf 1949 een *fairness doctrine* oftewel een eerlijkheidsdoctrine op aan radio en tv, die hen verplichtte om in hun berichtgeving aandacht te hebben voor belangrijke publieke kwesties en daarbij verschillende visies even lang aan het woord te laten.<sup>108</sup> De regel werd in 1987 opgeheven, waardoor de nieuwswaardigheid achteruitging en er in de VS ook een opsplitsing kwam van het medialandschap langs partijpolitieke lijnen.<sup>109</sup>

Nog een uitweg om te komen tot depolitisering en de-dualisering van de wetenschap, is te kijken naar de overheid. Twee interessante voorstellen zijn controle op het gebruik van experts bij de overheid en op de kwaliteit (eerlijkheid en betrouwbaarheid) van overheidsdata. Beide voorstellen zijn expliciet opgenomen in het al genoemde *Wintermanifest*, maar duiken ook elders op.<sup>110</sup>

Beginnen we met het voorstel om toe te kijken op de selectie en het gedrag van experts ingeschakeld in publieke adviesorganen. De Deen Michael Bang Petersen, politicoloog en hoofd van een groep wetenschappers die het fenomeen van de politisering én moralisering uitvoerig in kaart hebben gebracht,<sup>111</sup> dringt erop aan om crisisbeheer *niet* langer over te laten aan domeindeskundigen. Sociale wetenschappers met een brede gedragsexpertise moeten bij crisisbeheer betrokken worden, om te vermijden dat er voorbij gegaan wordt aan signalen van de bevolking. Het risico op een laag of afnemend vertrouwen in overheidsbeleid moet worden behandeld als een belangrijke risicofactor bij pandemieën.<sup>112</sup> In het licht van de hogervermelde opvatting dat de verdeelde wetenschap

---

108 John Vandaele, 'Waarom desinformatie overal is en wat eraan te doen valt. Op zoek naar waarheid in een stroom van desinformatie' (*MO*, 27 March 2023) <[https://www.mo.be/analyse/op-zoek-naar-waarheid-een-stroom-van-desinformatie?utm\\_campaign=emo&utm\\_medium=newsletter&utm\\_source=email](https://www.mo.be/analyse/op-zoek-naar-waarheid-een-stroom-van-desinformatie?utm_campaign=emo&utm_medium=newsletter&utm_source=email)> accessed 15 May 2023

109 Vandaele (n 108)

110 Over plichten van de overheid om eerlijk te zijn en ook met zwermen (spontane netwerken van wetenschappers en experts) rekening te houden, Rogier De Langhe, in 'De overheid wilde duidelijk niet dat mensen panikeerden, maar het probleem was net de ontkenning' (*De Morgen*, 23 April 2020) <<https://www.demorgen.be/nieuws/de-overheid-wilde-duidelijk-nie...panikeerden-maar-het-probleem-was-net-de-ontkenning~b6b39de8>> accessed 15 May 2023

111 Voor een korte bespreking van hun werk, P. De Hert, 'Waren het vooral Westerse welvaarstaten die polariseerden tussen wel en niet-gevaccineerden?' (*De Controversatie*, 15 March 2023) <<https://www.decontroversatie.be/post/waren-het-vooral-westerse-welvaarstaten-die-polariseerden-tussen-wel-en-niet-gevaccineerden>> accessed 15 May 2023

112 'we have called for directly treating low trust as a key pandemic risk factor' (Thomas J. Bollyky, Ilona Kickbusch, and Michael Bang Petersen, 'The Trust Gap. How to Fight Pandemics in a Divided Country' (*Foreign Affairs*, 30 January 2023) <<https://www.foreignaffairs.com/united-states/trust-gap-fight-pandemic-divided-country>>

nog lang zal blijven, is Petersens waarschuwing over de toekomst verontrustend: ‘Polarization is likely in any crisis that entails massive behavior change such as the climate crisis. We need to think deeply about avoiding similar dynamics as we prepare to manage the extremely difficult crisis of climate change’.<sup>113</sup> De bijdrage van Thomas Goorden over het Belgische PFAS-schandaal toont aan dat immunisatiestrategieën van kritische stemmen zich doorzetten in het milieu-debat en wellicht versterkt zullen worden door de opkomst van artificiële netwerken zoals ChatGPT, dat manifeste voorbeelden bevat van geschiedenisvervalsing om een gewenste politieke gemeenschap te kweken. De pre-Popperiaanse consensuswetenschap is bijgevolg niet begraven na de pandemie.<sup>114</sup>

Een tweede voorstel richting overheid tot bestrijding van polarisering binnen de wetenschap is te werken aan meer betrouwbare overheidsdata. Academics van de University of California in San Francisco hebben een nieuw document gepubliceerd over de vele statistische fouten van de Amerikaanse *Centers for Disease Control and Prevention* (CDC) tijdens de COVID-19-pandemie.<sup>115</sup> De uitkomst van de studie is in het licht van al het voorgaande ironisch. Deze en soortgelijke overheidsdiensten worden zelden kritisch worden ondervraagd, maar beschuldigen zelf anderen van het verspreiden van onjuiste informatie. De studie noemt nauwkeurige en betrouwbare statistieken, zelfs in tijden van onzekerheid, een basisvoorwaarde voor het nemen van gefundeerde beleidsbeslissingen en beveelt aan dat overheidsinstanties bevoegd voor het rapporteren van gezondheidsstatistieken, afgeschermd worden van instanties met beleidsbevoegdheden. Op die wijze wordt tegemoetgekomen aan bezorgdheden over werkelijke of vermeende

---

accessed 15 May 2023. Zie ook de tweet van Michael Bang Petersen (@M\_B\_Petersen) 16 February 2023 < [https://twitter.com/M\\_B\\_Petersen/status/1626210539532877825](https://twitter.com/M_B_Petersen/status/1626210539532877825) > accessed 15 May 2023).

113 Bang Petersen (n 112)

114 Goorden (n 53).

115 K. Krohnert, A. Haslam, Tr. B. Høeg, & V. Prasad, ‘Statistical and Numerical Errors Made by the US Centers for Disease Control and Prevention During the COVID-19 Pandemic’ (2023) SSRN <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4381627>> accessed 15 May 2023. Over dit rapport Arjun Walia, ‘New Analysis Shows How The CDC Spread False Information That Exaggerated The Severity of COVID-19’ (*The Pulse*, 29 March 2023) <<https://www.thepulse.one/p/new-analysis-shows-how-the-cdc-spread>> accessed 15 May 2023. Het document beschrijft 25 gevallen waarin de CDC statistische of numerieke fouten heeft gemeld. Twintig (80 %) van deze gevallen, aldus de onderzoekers, ‘overdreven de ernst van de COVID-19-situatie’. Het artikel beschrijft hoe het CDC in zestien (64 %) gevallen over de fouten werd ingelicht en later in dertien (52 %) gevallen de fouten ten minste gedeeltelijk corrigeerde. Zoals in het artikel wordt opgemerkt, is het nogal ironisch dat ‘onjuiste en misleidende informatie’ werd vermeld op verschillende wetenschappelijke artikelen, berichten van deskundigen op dit gebied, enz. tijdens de pandemie, maar dat de CDC zelf meermaals werd beschuldigd van het verspreiden van verkeerde informatie.

systematische vertekening van fouten. Dataverzameling rond gezondheid en andere thema's door overheidsdiensten kan en moet beter, aldus de Californische wetenschappers.

Een laatste tegenstrategie tegen het uitsluiten van kritische wetenschappers richt zich op de regels voor wetenschappers en de ethische normering van hun werk. De zogenaamde ALLEA-code ('The European Code of Conduct for Research Integrity')<sup>116</sup> bevat meerdere nuttige regels over belangenvermengingen en transparantie. Meer uitdrukkelijke bepalingen tegen misbruik van het consensargument, tegen mediamonopolisering door overheidsexperten, en tegen de idee van publieke immunisering, zijn maar enkele verbetermogelijkheden. Het spreekt voor zich dat zo een belangrijk Europees document lessen trekt uit 'Amerikaanse toestanden' die de oceaan zijn overgestoken. Het document mist ook een openingscitaat. Een suggestie is Karl Poppers vrolijke verwerping van de notie van 'autoriteit', ten voordele van kritisch maar volledig open debat.<sup>117</sup>

Vanuit de hoek van mindfulness, brengt Joe Martino, schrijver en coach, een bijkomend aantal goede ideeën, waarschuwingen en aanbevelingen.<sup>118</sup> Een zo'n aanbeveling is op te passen voor *noble cause corruption*: slechte dingen doen in de naam van goede en het doel de middelen laten heiligen. Mensen zijn overtuigd van hun eigen gerechtigheid en zullen alles doen wat in hun macht ligt om het gewenste resultaat te krijgen. Die valkuil is duidelijk niet gezien tijdens de pandemie, met uitsluiting van wetenschappers tot gevolg.<sup>119</sup>

Voor Martino kan hier alleen door zelfsturing een verschil worden gemaakt. Vanaf het ogenblik dat trucjes worden ingezet om het goede doel te bereiken, brandt de oranje lamp.<sup>120</sup> Een tweede knipperlicht gaat branden bij te veel vertrouwen in experts. Het advies is hier om regelmatig verschillende nieuwsbronnen te onderzoeken en open te staan voor argumenten van tegengestelde

---

116 <<https://allea.org/code-of-conduct/>> accessed 15 May 2023.

117 Vgl. Goorden (n 53).

118 Joe Martino, '8 Useful Tools for Discerning Truth in The Age of Information Warfare' (*The Pulse*, 5 April 2023) <<https://www.thepulse.one/p/8-useful-tools-for-discerning-truth>> accessed 15 May 2023

119 'We saw this deeply with censorship during COVID. Good and intelligent people got caught in a place of being certain about what their governments and health authorities were saying. They also deeply believed in government propaganda that stated 'those questioning things are bad' (Martino (n 118)).

120 'Keep an eye on and reflect on self-righteousness and ideas that seek to control other people in the name of 'the greater good.' If we have to trick people or force people into accepting ideas, they probably aren't well thought out and clear enough' (Martino (n 118)).

deskundigen.<sup>121</sup> De mooiste aanbeveling is ongetwijfeld deze over epistemische nederigheid ('epistemic humility'): 'in plaats van proberen gelijk te krijgen, probeer het minder fout te hebben'.<sup>122</sup> Deze nederige houding leert om meer comfortabel te worden met onzekerheid. 'Vaak is het moeilijk om een absolute waarheid te kennen. Het is beter te begrijpen hoe je er minder naast kunt zitten dan te proberen absoluut gelijk te hebben', aldus de mindfulnesscoach.

---

121 'Zet een deskundige niet op een voetstuk of maak er geen goeroe van. Vergeet niet dat zij zich misschien niet zo grondig hebben verdiept in iets wat zij zeggen als jij denkt' (Martino (n 118)).

122 (Martino (n 118)) met verwijzing naar José Medina.

